

בגדי ישע

פרק מתוך הספר
"בגדי תפארתך"

פרק העוסק בביאור סוגיית מקום השוק
ובתגובה על דברי הספר "עוז והדר לבושה"
ועל ספר המקורות שלו הנקרא "לבושה של תורה".

פרק א' - בגדי ישע

בשלהי חיבור זה ראינו לרכז את כלל הטענות המוכרות כנגד היסודות שהובאו בפנים הספר, ומנגד להציג את הפירכה לדברים. וכאשר התבוננו בדברים, ראינו שחלק מרכזי מהטענות בנידון הובאו בספר 'לבושה של תורה', שהוא ספר מקורות והרחבה לדינים המובאים בספר 'עוז והדר לבושה'. ועל כן אמרנו לפתוח הדברים שהובאו שם, ולהציג את הדברים בפני הקורא, באופן מסודר ובהיר, כאשר טענותיו מוצגות מחד, ולצידם מאידך הפירכות, באופן שבנקל ירוץ הקורא בתוככי מבוכות המצויות בנד"ז, ויוכל לראות דברי מי יאמנו.

ויעויין לקמן פ"ג - במאמר ירך גיבור, שבסוף הספר, שם העלנו בארוכה שכאשר אדם כותב פסק הלכה, ואפי' שהוא גדול שבגדולים, כל זמן שדבריו סותרים דברי תורה אין בדבריו כלום, עיי"ש. אשר ע"כ אם אחר שנפרוש את השמלה יתבאר שאין טעם בדברי החולקים כלל, חוזר הדין של לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלוקים הוא, וה' יאיר עיננו ויצילנו משגיאות.

ויהי רצון שבזכות ההליכה בבגדי הצניעות יתקיימו בנו דברי המדרש (פסיקתא דרב כהנא) וז"ל "שוש איש בה' תגל נפשי באלהי כי הלבשני בגדי ישע מעיל צדקה יעטני וגו'. מה כתי' למעלה מן הענין, ונודע בגוים זרעם וצאצאיהם בתוך העמי' כל רואיהם יכירום כי הם זרע ברך ה' (ישעיהו ס"א ט')."

תוכן הענינים

בביאור דברי הר"ש והתוי"ט במשנה באהלות.....	קעט
ישוב הפמ"ג והמשנ"ב בסי' קכ"ח.....	קפ
דעת הט"ז.....	קפב
ביאור דברי הט"ז.....	קפד
דעת החיי אדם.....	קפה
דעת הגר"ז ב'לבושה של תורה'.....	קפה
שיטת הב"ח ב'לבושה של תורה'.....	קפו
חיזוק להא דמעולם לא נחלקו בדבר.....	קפו
לשון חכמים ולשון מקרא.....	קפו
קרא ד"גלי שוק" היינו הפרק התחתון.....	קפח
שוק הוא הפרק התחתון גם לדינא דשוק באשה ערוה.....	קפט
השוק בלשון הזוהר.....	קצא
דעת הבן איש חי.....	קצג
בדעת הבן איש חי גבי 'שני שלישי טפח'.....	קצג
הדברי חמודות.....	קצד
ביאור דברי האגודה.....	קצד
דעת הסדרי טהרות.....	קצד
דעת החזון איש.....	קצה
יסוד בצניעות מפי החזון איש.....	קצו
דעת תורה בגנות ההתקשטות ברה"ר.....	קצז
מכתב הגריש"א בנידון.....	קצח
עדות בשם הגרשז"א.....	קצט
הראיה לאורך החצאית מנידון דבירית.....	ר
סוף המקום המתרחב.....	רב
25/15/10 ס"מ, אמצע השוק וכל כה"ג.....	רג
הדור חלש!?!.....	רד

בביאור דברי הר"ש והתוי"ט במשנה באהלות

וכן עולה מדברי התוי"ט בכלים (ד, ה) וז"ל "מפתח של ארכובה - שמתקפל כארכובה עם השוק וכו', וחבור השוק והרגל הוי השוק זקוף מלמעלה והרגל שוכב כזה L, עכ"ל. נמצא לפירושו דארכובה האמורה לגבי מפתח של ארכובה היינו הקרסול! דהוא החלק הנכסף שבין הרגל והשוק.

וכן בספר השרשים להרד"ק (עיר קרסל), כתב וז"ל "ולא מעדו קרסלי, והם הארכובות או היתדות שממעל לרגלים" עכ"ל.

וכן הוא בבית שמואל דקאי על השו"ע דכתב (אבה"ע ה' חליצה סקס"ט) וז"ל "חליצה מן הארכובה למטה, חליצתה כשירה מן הארכובה ולמעלה, חליצתה פסולה" עכ"ל. וכתב בזה הבית שמואל וז"ל "מן הארכובה ולמעלה - היינו מה שבין השוק לקוליות (דהיינו הברך דהיא בין השוק לירך - קולית) ולא מה שבין הארכובה הנמכר עם הראש (דהיינו כף הרגל דהיא כנגד הארכובה הנמכרת עם הראש בבהמה) והשוק וכל השוק נקרא מעל רגלו" עכ"ל. והיינו דמה שכתב השו"ע דמארכובה ולמעלה החליצה פסולה היינו הארכובה שבין השוק לירך (המכונה ברך) ולא הארכובה שבין כף הרגל והשוק (המכונה קרסול). ושו"מ דהבין הבית שמואל דסתמא דמילתא המילה "ארכובה" נופלת על כל דבר הנכסף ולכן הוצרך לבאר על איזה ארכובה כיון המחבר.

וכן הוא בסד"ט (אהלות א ח) "מה שמביאין מלשון כרעים דמתרגמיני קרסולים כי לשון כרעים הוא שם נרדף לכל דבר שנכסף וכורע".

וז"ל רש"י (ע"ז י"ז א) "דרך בני אדם כשיוצאין מבית הכנסת מיד הוא נושק לאביו ולאמו ולגדול ממנו בארכובה או בפס ידיו", עכ"ל. וע"כ היינו המפרק שבין כף היד לזרוע.

וע"כ עלינו לומר כן דהא דברי התוס' יו"ט נשענים הם על דברי הרד"ק דפירש דקרסולי היינו כרעי, בעוד שהעולה מדברי הרד"ק עצמו בשופטים (ט"ו, ה) דשוק הוא הפרק שמחתת לברך, (וז"ל שם "שוק על ירך כי הנס ונפל על פניו מתהפך שוקו על ירכו", וכן הביא בספר השורשים) וכל זה זולת מה שמצינו להדיא בדעת התוס' יו"ט בכלים י"ד גבי מפתח של ארכובה

כתב ה'לבושה של תורה' (עמ' תצ"ג) וז"ל "איברא, ידוע שחר"ש אהלות שם נקט שישוק באדם שבלשון המשנה, הוא החלק העליון, וכמו בבחמה, דז"ל "קרסול - תרגום כרעים קרסולין, מקום חיבור הרגל והשוק" עכ"ל. דהיינו שקרסול, שהוא הברך, ונקרא באידיש קניי, הוא - שבין הרגל שהוא הפרק הארוך התחתון, והשוק שהוא הפרק העליון, שעליונו נקרא ירך. וכן דעת התוס' יו"ט שם ד"ה בקרסול וכו' הסכים לדברי הר"ש". עכ"ל ה'לבושה של תורה'.

ופירוש הדברים לטענתו הוא, דאחר והר"ש והתוי"ט (וכן הרמב"ם והברטנורא) פירשו דקרסול היינו "כרעי" [וכלשון התוי"ט על פירוש הרד"ק (שמואל ב' כ"ב, ל"ז) וז"ל התוי"ט "הרד"ק פירש 'קרסולי' - כרעי, ותרגום 'אשר לו כרעים' - די ליה קרסולין, ויונתן תרגם 'רכובתי' והם הברכים], א"כ ע"כ דקרסול המוזכר במשנה באהלות הוא הברך, וכיון דהשוק מצויין כאבר שמעל הקרסול (היינו הברך לה'לבושה של תורה) ע"כ ש"מ דשוק הוא הפרק שמעל הברך.

ובאמת, הרואה יראה דמוכח דדעת הר"ש ותוי"ט גם היא כדעת כל שאר הפוסקים דשוק הוא הפרק התחתון, וכפי הנראה להדיא בכמה וכמה מקומות שצויינו לעיל בפנים הספר.

ובמה שכינו להקרסול בלשון "כרעי" "ברכיים" וכדו' היינו משום דלשון זו נופלת על כל מקום בגוף המאפשר כיפוף, וכלשון התוס' יו"ט עצמו בחולין פ"ד מ"ו (וכפי ששלח לעיין שם הוא עצמו בדיבור הבא) "כל דבר הנכסף ונברך קרוי ברך וארכובה" עכ"ל. (ודבריו שם הינם למעשה העתקת לשון שו"ת הרא"ש כ"ל כ"י ט"ז). וכל המחלוקת שבנה שם התוי"ט בין הראשונים בפירוש המילה קרסול, זה רק האם הקרסול הוא העקב עצמו (לרש"י) או המפרק שמחבר את פרסת הרגל עם השוק, אבל לא עלה על דעתו שיטה שקרסול הוא הברך שמעל השוק. ועוד שאם זה הנדון שם, אז למה לא הזכיר כלל את הנפק"מ המרחיקות לכת שיוצאות ממחלוקת זו, שהיא מיקום השוק! וכל דבריו נסובים רק על מיקום הקרסול ללא איזכור כלל על מיקום השוק.

חלק ד' - עקב תשמעון

הר"ב והרד"ק דשוק במשנה באהלות היינו פרק שמעל הברך כנ"ל (וישוב דבריהם הנ"ל הובא לעיל), ולמעשה גם הגרע"א עצמו כתב למסקנה (שו"ת תניינא ס' כ"ח) וז"ל "בש"ע אה"ע (ס' קס"ט סכ"ח) וצריך שיהא הקשר על בשר השוק והרי בודאי אין קושרים למעלה מהקני"א, וכאשר אנו עושים מעשה בכל יום".

וכן הביא השבט הלוי דברי הגרע"ק א כחיזוק להא דשוק הוא פרק התחתון וכתב (שבט הלוי א' ס"א) וז"ל "וכן הוכיח הגרע"ק א בתשובותיו מהדו"ת ס' כ"ח בראיות נכונות דשוק דאדם למטה מן הקני"א" עכ"ל.

דשוק הינו האבר שמתחת לברך, והובא בפנים הספר.

ועוד כתב בזה החזון איש (שם) וז"ל "ואמנם א"א לפרש כן מתנ' דאהלות דהרי קתני ו' בפיסת הרגל ו' בכל אצבע ואח"כ חשיב י' בקורסל, ולמה לא חשיב עצם הארוך שבין פיסת הרגל ובין הקרסול", עכ"ל. והיינו דבאם נאמר דשוק הוא מעל הברך נמצא דיחנו אבר שאינו מצויין במשנה (והיינו הוא הפרק שתחת הברך דנמצא דהושמט ציינו מהמשנה).

ובדבריו שם הוסיף לדחות הבנה שהעלה הגרע"א בדעת

ישוּב הפמ"ג והמשנ"ב בסי' קכ"ח

נקטו לשון זו כמראה מקום, ואיך סמכו בזה על הקורא ידיע שדעתם בדבר זה הינה היפך מכל שאר המקורות, ומ"ט לא כתבו בפירוש דהמנעלים מגיעים עד סמוך לירך, דהא גם לשיטתם פרק העליון נקרא לעולם ירך (וכמו שכתב המשנ"ב בסי' ע"ד סק"ב "ובדיעבד יצא אפילו אם נגע הגיד בהיריב", וכן ב"ביאור הלכה" בסי' קס"ד ב' בד"ה "לחזור וליטול" וז"ל "אם נגע בשוק וירך ומקומות המכוסים").

ועוד קשה, דאם סבירא להו דשוק הוא פרק העליון - א"כ כיצד יכנו לאותם מנעלים - "בתי שוקיים", אחר ובעצם אינם מלבוש השוקיים אלא רק סמוכים לשוקיים (היינו כביכול ע"פ ההו"א דפרק העליון הוא הקרוי שוק לשיטתם).

ועוד קשה, דגם הלבושי שרד (שם ד"ה 'מכניס') נקט לשון הנ"ל וז"ל "ובתי שוקיים שבש"ע היינו מנעלים ארוכים מגיעים עד ארכובות הרגל היינו סמוך לשוק". והתייחס אם נאמר דהפמ"ג והמשנ"ב סמכו על כך שהלומד בספרם מודע לכך דשוק לדבריהם (לכאורה) היינו הירך, וכנגד כל שאר הפוסקים וכנגד דברי עצמם במקומות אחרים, אבל הלבושי שרד על מה סמוך שכתב לשון הנ"ל, ואיך ציפה שהקורא דבריו יבין בפשטות דהוא ס"ל היפך כל המקורות בענין מקום השוק.

ובכלל, אינו מובן מה ראו הפמ"ג והמשנ"ב לבאר באיזה בתי שוקיים מדובר - דהא אם כוונתם היתה לפרש מה הם בתי שוקיים, הדבר הוא פלא, וכי מי אינו יודע מה

ראינו להתייחס כאן למבוכה נוספת בדברי הפמ"ג והמשנ"ב, דהנה כתב השו"ע (אור"ח קכ"ח ס"ה) "לא יעלו הכהנים לדוכן במנעלים, אבל בבתי שוקיים שרי".

ובהקשר לזה כתב המשנ"ב (שם) וז"ל "אבל בבתי שוקיים - הוא מנעלים ארוכים המגיעים עד ארכובות הרגל, היינו סמוך לשוק, ושרי".

ומקור דבריו מהפמ"ג (שם בא"א) וז"ל "בתי שוקיים יש כעין מנעלים ארוכים מרגלו עד ארכובה בין שוק לרגל".

וכתב בזה ה'לבושה של תורה' עמ' תקי"ג (בישוב הקושיא כיצד נקט המשנ"ב בסי' ע"ה דשוק הוא פרק העליון בתורת ודאי [לכאורה], למרות שהפמ"ג לא כתב זאת אלא בתורת "אפשר" וז"ל "י"ל דהמנ"ב הבין דדעת הפמ"ג כן, דשוק הוא הפרק העליון. ולא עוד, אלא דע"י בפמ"ג ס"י קכ"ח א"א ס"ק א' דמשמע דנקט כן בלי ספק. ואולי מראה מקום זה היה לפני הח"ח כאשר העתיק דין זה משמיה דהפמ"ג בתורת ודאי".

והנה, על ההבנה הנ"ל בפמ"ג והמשנ"ב דהם ס"ל בסי' קכ"ח דשוק הוא פרק העליון, יש להקשות תחילה, בהא דכתבו דהמנעלים מגיעים עד סמוך לשוק, והיינו דהם נקטו למושג "שוק" כמראה מקום לעד היכן מגיעים מנעלים הנ"ל, והרי סו"ס אחר והם (לכאורה) ס"ל דשוק הינו הירך, ובנגוד לכל שאר הש"ס והפוסקים, ובנגוד לדבריהם דהפמ"ג והמשנ"ב במקומות אחרים, א"כ היאך

ועוד דן שם גבי בתי שוקיים של עור דילמא הוו בכלל הלא פלוג דמנעלים, והקשה כיצד מותרים בתי שוקיים עם רצועה, הרי סו"ס דילמא גם כאן תפסק הרצועה, ותירץ וז"ל "ואפשר דלא חיישינן שמא ישב לקשרה אלא כשנפסקה רצועת סנדלו כו' שגנאי הוא לו ומתלוצצין עליו כשסנדלו מותרת אבל בהתרת רצועה שקושר בתי שוקיו דלית בה גנאי כולי האי לא".

ולסכום, אסורים הכהנים לעלות במנעלים, שמא תפסק הרצועה ויבואו לקושרה וכו', ולא פלוג רבנן ואסרו אפילו כאלו שבלי רצועה, ובבתי שוקיים לא חששו אחר שאפילו אם יש בהם רצועה ותפסק הרצועה, אין בדבר גנאי כ"כ ולא חיישינן שישב לקושרה, ובבתי שוקיים של עור נחלקו הפוסקים האם הם בכלל הלא פלוג.

וכתב בזה החכמת שלמה (שם קכ"ח סעיף ה' ד"ה לא יעלו) דהשיג שם על המג"א בנידון בבתי שוקיים של עור וכתב ז"ל "כאן עיקר האיסור הוי מכח שמא יהיה נפסק נימה של אחד וכמו שכתב בב"ס י"ז זה (ק"י"א, א"ד"ה וכו'), א"כ מה לי עור מה לי בד וכו', כל דהוי חשש שמא יהיה נפסק נימא וכו', **לכך אף המתירין הוי רק בבתי שוקיים ההולכים כל הרגל, אבל בלאו הכי אסור**".

והיינו דכל ההיתר הוא מאחר ובבתי שוקיים אפילו אילו תפסק הרצועה לא חיישינן שמא יקשרנה, ומשום הכי כל ההיתר אינו אלא בבתי שוקיים ההולכים כל הרגל - והיינו דבכה"ג גם בפסיקת הרצועה, הבתי שוקיים עדיין יושבים על הרגל באופן מספיק ע"מ שלא נחוש שהכהן יתכופף לקושרה, אבל בפחות מ"הולכים כל הרגל" אסור.

ומוכח אם כן מדבריו דגדר של "הולכים כל הרגל" הינו גדר בהיתר הבתי שוקיים, ופחות מזה אסור, וממילא י"ל דזהו שכתב המשנ"ב (שם) וז"ל "אבל בבתי שוקיים - הוא מנעלים ארוכים המגיעים עד ארכובות הרגל היינו סמוך לשוק ושרי" דארכובות הרגל היינו הקרסול, וכלשון המשנה מפתח של ארכובה והיינו "ארכובת הרגל" - קרסול. ואין דבריו כאן פירוש למונח "בתי שוקיים" או גדר לומר דדוקא גבוהים עד כדי כך שרי ובפחות מכך אסור, אלא כוונתו הינה כהחכמת שלמה הנ"ל, דבעינן דהבתי שוקיים יהיו לפחות סמוכים לשוק והיינו לא פחות מהקרסול, ובפחות מכך ליכא לטעם ההיתר דלא חיישינן שתפסק הרצועה וכו',

הם בתי שוקיים, ומה צריך לפרש מילים פשוטות ותל (ולכל היותר היה להם לכתוב אנפלאות). ואם נאמר דכוונתם לתת גדר לאורך בתי השוקיים האמורים, גם זה אינו מובן, דהא סתמא דמילתא דבתי שוקיים אינם מגיעים עד הברך, ולא ראינו מי שמקפיד שלא יעלו הכהנים לדוכן אלא בבתי שוקיים גבוהים כ"כ. ובכלל מה הטעם שיהיו גבוהים כנ"ל ומדוע לא סגי גם בפחות מכך.

ועוד קשה, דאין להתכחש לכך דהמשנ"ב (וכן הפמ"ג) כתב להדיא בכמה וכמה מקומות דשוק הוא הפרק התחתון (כמובא לעיל בחלק ב' פרק ג').

וגם ה'לבושה של תורה' נאלץ להודות שבשאר מקומות בש"ס ובפוסקים מבואר דשוק הינו פרק התחתון, וכמו שכתב ה'לבושה של תורה' (עמ' תקי"ח ד"ה ולפי מה) וז"ל "נד"ד הוא פרשה בפני עצמו, ואינו נכלל בשאר דוכתי דמשתמשים חז"ל במלת שוק, באשר דין זה של שוק באשה ערוה יסודו בנוי על קרא דישיעה ע"ש וכו'".

ונמצא, דגם על פי הכלל שהמציא ה'לבושה של תורה', דכביכול בסוגיא דשוק באשה ערוה מבנה האברים הוא שונה משאר הסוגיות (והארכנו לקמן בדחיית טענה זו), מ"מ הרי כאן אין מדובר בנידון דשוק באשה ערוה, וע"כ דהמשנ"ב בציינו כאן לדין שוק ע"כ ס"ל דהוא אותו שוק כבכל שאר מקומות, וכמו שציין בעצמו (וכדלעיל), וכלשון שוק שמצינו בכל הש"ס והפוסקים, והיינו פרק התחתון, ופלא כיצד סתר ה'לבושה של תורה' את עצמו מיניה וביה, וכיצד התבטל לו פתאום כלל זה.

ומ"מ למטרת ביאור דברים אלו נרחיב הדיבור בכמה מיסודי סוגיא זו.

כתב הבית יוסף (או"ח קכ"ח ד"ה וכן מצותו) ע"פ הגמרא בדין איסור עליית הכהנים לדוכן במנעלים, וז"ל "ומפרש בגמרא טעמא, שמא תפסק רצועה מסנדלו ויתייב למיקטריה (וישב לקושרו), וחביריו מברכין ואתו למימר בן גרושה או בן חלוצה הוא ולפיכך הלך וישב לו", עכ"ל.

והביא שם בשם הגהות מיימוניות, שעל אף שבמנעלים אסור לעלות, מ"מ בבתי שוקיים שרי, כיון "דליכא למיחש בהו שתפסק רצועה כו' דכיון דלית בהו רצועה כו', אבל סנדלים ומנעלים אף על פי שאין בהם רצועות אסור, דלא פלוג רבנן, וסתם גזרו בכל סנדלים ומנעלים".

חלק ד' - עקב תשמעון

ומאידיך בלבוש כתב כביכול בדיוק ההיפך וז"ל (שם) "בבתי שוקים מותר לישא כפיו אפילו הם של עור, מפני שאין בהם רצועות ולא גזרו עליהם, וכן נוהגין, ואפילו הם קצרים ואינם מגיעות אלא עד הארכובה, מפני שאין מדקדקין כל כך עליהם לקושרן" ויראה דביאור דבריו הוא דמה שכתבו הפמ"ג הלבושי שרד והמשנ"ב "מנעלים ארוכים" היינו דאותם בתי שוקיים ארוכים הם ביחס למנעלים דאז דלא היו חופים את כף הרגל וכמו מה שמכונה כיום "כפכפים" מיהו בתי שוקיים היו חופים אפילו את השוק, ומ"מ היתר הבתי שוקיים הנ"ל הוא אפילו אם אינם חופים למעשה את השוק אלא מולבשים רק על הרגל ובלבד שיגיעו לארכובה (היינו קרסול) דבכה"ג הינם מונחים היטב על הרגל ואינם נופלים בפסיקת הרצועה, ולסיכום אותם בתי שוקיים היו ארוכים ביחס למנעלים, וקצרים ביחס לבתי שוקיים, ובזה תישוב הסתירה כביכול בלשונות.

וכנ"ל הוא בפמ"ג "בתי שוקיים יש כעין מנעלים ארוכים מרגלו עד ארכובה בין שוק לרגל" היינו הארכובה שבין השוק לרגל והיינו הקרסול, דהוא ארכובת הרגל. (ונקראו בתי שוקיים, כי בד"כ עיקר בגד זה נעשה לכיסוי השוק).

והא דקראו לאותם בתי שוקיים "מנעלים ארוכים" יראה לבאר ע"פ דברי הב"ח (י"ד ש"א אות י') דכתב "ערדילאין וכו' צורת אותו מנעל אינו אלא עד חצי הרגל דהיינו עד האסתוורא וזהו שאין לו עקב" עכ"ל. ונמצא דישנם מנעלים - "ערדילאין" דהם מגיעים עד "האסתוורא" ואינם חופים את העקב. ושם בב"ח (בהמשך ב"קונטרס אחרון) כתב לשון זהה ללשון הפמ"ג והמשנ"ב הנ"ל וז"ל "ערדילאין וכו' והוא מנעל ארוך מגיע עד למעלה מארכובה" וע"כ דארכובה עליה דיבר הב"ח אשר אותם מנעלים "ארוכים" מגיעים מעליה היינו ארכובת הרגל והיינו המכונה בפינו קרסול, וכמו שהתבאר לעיל דכל מפרק בגוף קרוי "ארכובה". (והדבר מוכח גם מגוף הנידון שכן לא מצינו מנעלים שעולים עד למעלה מהברך שכן הדבר מקשה על ההליכה).

דעת הט"ז

טפי מהשוק, ואחר והסיק ה'לבושה של תורה' בדעת הט"ז דשוק הוא פרק שמעל הברך הא ס"ס עדיין הירך עצמו (דמקומו לפי הלבושה של תורה אינו ידוע) לעולם יהיה מקום הרהור טפי, ונמצא דע"כ לא שייך לפרש בדברי הט"ז דשוק הינו מקום הרהור יותר מכל שאר האברים ומוכח דיש הבנה אחרת בדברים.

ולגוף מסקנת הלבושה של תורה בדבר מקום השוק בדעת הט"ז יש להקשות מדכתב השו"ע (הל' נדה י"ד קצ"ה ז) "לא יסתכל אפילו בעקבה, ולא במקומות המכוסים שבה" וכתב בזה הט"ז "לא יסתכל כו' - והעונש על זה בגמ' דהויין ליה בנים שאינם מהוגנים", עכ"ל. וסתם הדברים ולא כתב כלום בדבר מה דמעל העקב שפיר דמי להסתכל (כמהחויב ע"פ הה"א דהוא ס"ל דשוק הוא פרק העליון), על אף דהסברא נותנת דאם העקב הוא בכלל מקומות המכוסים אזי כ"ש מה שמעל העקב, וכדכתב הרמב"ן (בהל' נדה פ"ח ה"ד) "ואסור להסתכל אפי' בעקבה של אשתו כשהיא נדה, ואצ"ל בשוקיה

כתב הט"ז (בסו' ע"ה על דברי השו"ע טפח באשה ערוה) "נראה קמ"ל דאפילו באשתו ופחות מטפח אסור שהוא מקום הרהור יותר משאר אברים" ומהא דכתב דהוא מקום הרהור יותר משאר אברים כתב ב'לבושה של תורה' וז"ל (עמ' תקט"ו אות ד') "כתב הט"ז וז"ל "בטור כתב וכן אם שוקה מגולח אסור וכו' נראה שזוהו קמ"ל דאפילו באשתו ופחות מטפח אסור שזוהו מקום הרהור יותר משאר אברים" עכ"ל וכו', ופשוט דהכוונה מחמת סמיכותו לאותו מקום. ולא יתכן כלל לומר על פרק התחתון של הרגל שזוהו גורם הרהור טפי מבושר החזה או טפי מפרק העליון של הזרוע, דרק על פרק העליון של הרגל שייך לומר כן" עכ"ל. וסביב יסוד זה הרחיב ה'לבושה של תורה' את הדבור להכריח כי כן דעת שאר פוסקים דשוק הוא הפרק העליון יעו"ש.

וקודם שניגש לעיין בדברים יש להקשות שאחרי הכל הרי ודאי הוא שהירך לעולם הינו מקום הרהור

שבה" (והובא בבי"קצ"ה אות ז), וכדביאר בזה הרמב"ן (בהל' נדה פ"ח ה"ד) "ואסור להסתכל אפי' בעקבה וכו' ואצ"ל בשוקיה ובכל מקום שאינו מגולה".

וכן מוכח בדברי השו"ע (ביו"ד קצ"ד סעיף י) דכתב וז"ל "נחתך הולד במעיה ויצא אבר אבר, בין שיצא על סדר האברים כגון שיצא הרגל ואחריה השוק ואחריה הירך" וש"מ דשוק הוא פרק שמעל הרגל ומעליו הירך, ואם כן איך יתכן דהט"ז ירמוז לנו דהא דכתב דשוק הוא מקום הרהור יותר משאר אברים דדעת המחבר הינה דשוק הוא הפרק העליון ובניגוד לכל שאר המקורות המורים היפך הדבר. וכל זה בזמן שאפילו זכר למחלוקת בענין מקום השוק אין בנמצא בדברי הבית יוסף כאן בס"י ע"ה (וכגון מה שמצינו בהל' תפילין באו"ח סי' כ"ז שם האריך הבית יוסף לבאר מחלוקת הפוסקים בדבר מקום הזרוע לענין תפילין).

ובתוספת הערה נציין דהט"ז לא הזכיר כלל את חמיו הב"ח בנידון, דהוא ס"ל דשוק הוא הפרק התחתון, שכן כתב הב"ח (ס"ט) "נראה עיקר דהסברא מבחוץ היא דאין לחוש כלל לגילוי השוק ואין צריך לומר לגילוי הרגל ואפילו באשת איש ליכא איסורא להסתכל בהן דמן הסתם הן מלוכלכות בטיט וצואה ולא יגיע לידי הרהור" וזה פשוט דלא שייך לטעון כן אלא גבי פרק התחתון וכדכתב השבט הלוי (ח"א, סי' א) "אי סלקא דעתך דהב"ח אשוק שלמעלה מן הארכובה עד הגוף קאי (היינו הירך), א"כ אין לך תמהון לבב גדול מזה שיעלה על לב שום טועה דיהיה מותר להסתכל בא"א בירך הסמוך למקום הגוף ממש, וגם וכי שם מן הסתם מלוכלך בטיט וכו'. ופלא הוא דיהיה חילוק כ"כ יסודי בין הט"ז להב"ח, דלב"ח אפילו כשהפרק התחתון מלוכלך בטיט וצואה אסור לראותו ואפילו בראיה בעלמא (כדביאר שם הפמ"ג בנידון) ואילו להט"ז מותר לגלותו לכתחילה (כביכול), וזאת בלי שום זכר למחלוקת זו.

ועוד שמצינו שכל האחרונים מזכירים שלב"ח והט"ז דין שוק הוא בפחות מטפח, ואם נאמר דדעת הט"ז הינה דשוק הוא העליון ע"כ ימצא דכל הני לא השכילו להבין שהם מדברים כל אחד על משהו אחר (לכאורה).

ובכל מקום שאינו מגולה" וש"מ דגם להט"ז שוק הוא הפרק שמעל העקב והוא בכלל המקומות המכוסים.

וכן באו"ח (ש"ג ס"ק יא) כתב הט"ז בד"ה ויש מי שאוסר בשל זרוע. וז"ל "הוא דעת רש"י גבי בירית דלא התירו אלא בשוק דלא שלפ' דלא מגלי' שוק" עכ"ל. והנה עיקר ההיתר ביציאה בבירית בשבת הינו מחמת דלא חיישינן דתשלוף ויתגלו שוקיה, והנה אילו ס"ל לט"ז דשוק הינו הפרק העליון היה לו לפרש דכל ההיתר הינו דוקא באם הבירית מונחת באופן ששליפתה תגרום גילוי הפרק העליון שברגל, דדוקא בכה"ג לא חיישינן שתשלוף ברה"ר, אבל באם הבירית מונחת על פרק הרגל התחתון בזה השיטת הט"ז תהיה האשה אסורה לצאת ע"פ ה"א דהוא ס"ל דשוק הוא הפרק העליון, והנה הט"ז לא ציין מכל זה כלום, ועוד הביא בזה את דברי רש"י וברש"י מצינו דפשיטא דשוק הוא הפרק התחתון (כדהבאנו כמה פעמים בפנים הספר).

ועוד קשה ממה שהט"ז כאן באו"ח ע"ה כתב דבריו בסתמא דשוק הוא מקום הרהור יותר משאר מקומות ולא טרח לבאר דכוונתו היא על המקום העליון, וכביכול סמך על הקורא שיבין דזו דעתו היפך שאר מקומות בש"ס ובפוסקים (בעוד שהענין נוגע לברכה לבטלה, דלפי שיטה זו המברך כנגד מקום התחתון במקומות שנוהגים לילך בגילוי אותו המקום אינו חוזר ומברך בעוד שבאם שוק הוא אכן הפרק התחתון אזי חוזר ומברך בתנאים מסויימים).

ולא זו בלבד אלא שדברי הט"ז הללו נכתבו בביאור דעת השו"ע וזאת בזמן שבבית יוסף אין שום זכר לשיטה כלשהי הסוברת דשוק הוא הפרק העליון, ומדבריו בבית יוסף נראה דס"ל דשוק הוא הפרק תחתון דהא הוא הביא לדברי הרשב"א דכתב "ועלה קא אתי רב חסדא למימר דשוק באשה מקום צנוע וערוה הוא ואפילו לגבי בעלה ואף על פי שאינו מקום צנוע באיש אבל פניה ידיה ורגליה וכו' אין חוששין להן מפני שהוא רגיל בהם ולא טריד", עכ"ל. וש"מ דרק הרגלים אינן ערוה, אבל השוק דמעליהן ערוה, וכעין דכתב הרשב"א (בתורת הבית הארוך ב"ז ש"ב ד' א', ובקצר ד' ב') גבי הא דאמרו חז"ל דלא יסתכל אדם בעקבה של אשתו נדה וז"ל "דמן העקב נלמוד לכל מקום מכוסה

ביאור דברי הט"ז

מראות וגו' כו', אבל בשעת הכביסה במקום מגולה בעקבת רגל האשה א"א ליהזר מלהסתכל אם לא בעצימת עין" עכ"ל. וכל מי שמנסה בימינו לשמור את עיניו יודע כי עיקר המכשול הוא בראיית שוקי הנשים אשר מהם קשה להנצל גם בהשפלת מבט.

ועוד שמצינו בכמה מקומות שהשוק דוקא גרם לחטא, והם הא דאביגיל במסכת מגילה יד: "מלמד שגילתה את שוקה והלך לאורה ג' פרסאות". (ועיין במדרש תלפיות שכתב שלא גילתה

אביגיל שוקה בכונה ח"ו, אלא במהירותה לרדת מן החמור נתגלה שוקה, ונקרא על שמה כיוון שלא נזרה מספיק). וכן הא דאשת טורנוסרופוס דמסכת נדרים נ: מובא ברש"י (דהוא באמת ריב"ן) שרצתה להכשיל את ר"ע "באתה אצלו וגילתה שוקה כנגדו". וכן בדומה לזה הא דשרה דאמר לה אברהם הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את, ומובא בספר מדרש אגדה (בבב"א) "לעולם לא הביט אברהם באשתו, וכשהקריב לבוא למצרים היה נהר ונכנסו הוא והיא, נפלה בנהר והעמידה, ובאו על שפת הנהר לנגד בגדיה, והביט וראה את שוקה, מיד אמר לה הנה נא ידעתי וגו'".

ועוד יש להוכיח שחומרת הט"ז היא מחמת קירבת המכשול ולא מחמת שהרהור קשה בו, שהרי אפילו ברכה כנגד הדדים אינה אלא בטפח וכדכתב החיי אדם (ח"א כ"ד ס"ז) "כל מה שנקרא ערוה, אין חילוק בין נשים אחרות, לאשתו, דאפילו טפח מגולה באשתו, אסור בדברי תורה. ולכן צריך ליהזר בשעה שמינקת ומגלה דדיה, דאסור בדברי תורה וכל שכן מאשה אחרת. ויש אומרים **דבשוק** אפילו באשתו ובפחות מטפח, אסור לכולי עלמא, דקרוב לערוה יותר משאר איברים" ונמצא דשוק (אשר להחיי אדם מוכח דהוא פרק התחתון) חמור הוא בדינו יותר מהדדים **עצמם**, (וכן נראה דאפילו כנגד אותו מקום אינו אסור אלא בטפח כדכתבנו לעיל) ואם כוונת הט"ז דחומרת השוק הינה מחמת שהרהור בו קשה יותר מבשאר מקומות בגוף אזי הדין נותן דכ"ש דמקומות החמורים משוק יהיה איסורן בפחות מטפח, ומה שאין כן לדברינו דכוונת הט"ז דהחומרא בשוק היא מאחר והמכשול בו מצוי, מובן מדוע דווקא גביו נאמר דהאיסור אפילו בפחות מטפח ומה שאין כן בדדים ובאותו המקום דאין המכשול מצוי לא החמירו חז"ל בדנים, ודו"ק.

וע"כ נ"ל דהט"ז נמי ס"ל דשוק הוא הפרק התחתון ולא עלתה בדעתו לחדש מחלוקת שורשית כ"כ בדיון שוק באשה ערוה כך כלאחר יד.

והא דכתב דשוק הוא מקום הרהור יותר משאר אברים אין כוונתו דהרהור בשוק חמור הוא מהרהור בשאר אברים דהא הירך ודאי הרהורו טפי מהשוק. ותו הא מקום הבושת עצמו הרי איסורו הוא בטפח (כדאיתא בב"ח ע"ה א ובשאר פוסקים).

אלא נראה לומר דכוונת הט"ז היא דמכשול הרהור בשוק **מצוי** הוא יותר משאר אברים, וזאת מחמת הקושי בכיסויו הגורם שכיחות גבוהה בהתגלותו מבעד לשולי השמלה, ומה שלא מצינו בשאר אברים וכדפירש התוס' רא"ש ודעימא שם בברכות כד וז"ל "ואמר רב חסדא שוק באשה ערוה. דלא תימא פעמים שהאשה מגבתה בגדיה ואין דרכה להיות מכוסה קמ"ל דהוי ערוה".

וכן הוא בריטב"א שם וז"ל "קמ"ל שאע"פ שפעמים הוא נגלה, דינו כמקום מכוסה שהוא מביא לידי ערוה" עכ"ל. וכן הוא ברא"ה ובשטמ"ק (שם).

וכעין זה הוא בבית יוסף (יו"ד סי' קצ) בשם הרשב"א וז"ל "וכתב הרשב"א בתורת הבית (תה"א ב"ז ש"ד י"ח א) אהא דאמרין גבי עברה בשוק של טבחים דאי מעלמא אתא, על חלוקה איבעי ליה לאשתכוחי לאו למימרא דאי אפשר דדם של בית המטבחים ייתי על בשרה לבד, דהא אפשר שנקפלו בגדיה וניתז על הבשר".

וכעין זה כתב הפסקי ריא"ז (ברכות ג) וז"ל "וכן שוק באשה ערוה, שאין גילוי השוק כגילוי הפנים, וצריכה האשה להזהר בגילוי שוקה וגם האיש יש לו להעצים עיניו שלא יראה גילוי השוק, שני' עוצם עיניו מראות ברע, זה שאינו מסתכל בנשים בשעה שהן עומדות על הכביסה, כמו שמבואר בפרק חזקת הבתים" ודו"ק ותשכח דלא כתב הריא"ז דצריכה האשה להזהר מלגלות ירכה א"נ בטנה וכל כה"ג והיינו כיון דהחשש שיתגלו באקראי רחוק הוא ביותר.

ובאותו ענין כתב המהרש"א (מכות כ"ד א) וז"ל "ועוצם עיניו

דעת החיי אדם

כאן הרהור. וכן פרסות רגליה במקום שדרך לילך יחף, מותר. אבל זרועותיה ושוקה, אפילו רגלין בכך כדרך הפרוצות, אסור, וע"כ ס"ל דשוק הוא הפרק התחתון דהא לא ציין אלא את כפות הרגליים כתלויות במנהגי המקומות ומעליהם הוא השוק דאסור תמיד, ואעפ"כ ציין דיש אומרים (היינו הט"ז) דאיסורו הוא בפחות מטפח.

ועוד יש להוכיח שהשוק הוא החלק התחתון גם לדעת הט"ז, מהחיי אדם הנ"ל (ח"א כ"ד ס"ז) וז"ל "ויש אומרים דבשוק אפילו באשתו ובפחות מטפח, אסור לכולי עלמא, דקרוב לערוה יותר משאר איברים", עכ"ל. ואעפ"כ כתב לפנ"ז (שם סעיף ב') וז"ל "פניה וידיה כפי המנהג שדרך באותו מקום לגלות הידים, לא נקרא ערוה, כיון דרגלין בזה, אין

דעת הגר"ז ב'לבושה של תורה'

רגליו ופרק התחתון של הרגלים ודאי כמו כן מכסה פרק העליון באשר מרגיש צורך להצניע אבריו. ולכן כתב בסוגריים דמייירי במקומות שהולכין בלי גרביים ולא מקפידים לא על כיסוי פרק התחתון וגם לא על כיסוי פרק העליון. עכ"ל.

והיינו לה'לבושה של תורה' דברי הגר"ז אמורים במקום בו חסידים ואנשי מעשה הולכים ברה"ר בלבוש מכנס קצר (בוקסר) בעוד פרק הרגל שמעל הברך (היינו הירך) גלוי לכל.

ובאמת פשוט הוא שאפילו בימינו ואפילו בקרב המודרנים וקלי הדעת שבציבור קשה למצוא מי שילך באופן זה ברה"ר, וכ"ש יהודים בזמן הגר"ז (ואפילו כאלו שהלכו בלי אנפלאות), ופלא איך אפשר לחדש דין בדברי הגר"ז בכח אוקימתא תמוהה שכזו.

והמעייין ימצא עוד פוסקים דציינו לדברי הט"ז דשוק הוא בפחות מטפח על אף דנראה מדבריהם דס"ל דשוק הוא פרק התחתון א"נ דלא ציינו כלל למחלוקת הפוסקים בנידון.

וכנ"ל מצינו בשולחן ערוך הרב (א"ח ע"ה א) דכתב וז"ל "אבל כנגד שוקה אסור אף על פי שהשוק אינו מקום צנוע באיש שדרכו להיות מגולה [במקומות שהולכין בלא אנפלאות] כיון שהוא מקום צנוע באשה ערוה היא ויש אומרים שאפילו פחות מטפח שמגולה בשוקה ערוה היא אפילו באשתו ונכון לחוש לדבריהם".

ומדבריו אלו מוכח נמי דס"ל דשוק הוא פרק התחתון דהא במקום שגברים הולכים בלא אנפלאות אין מגולה אלא פרק התחתון, ואעפ"כ הביא בחדא מחתא לדעת הט"ז דשוק הוא אפילו בפחות מטפח ובלי שום רמז להא דהיינו הפרק העליון.

וגם כאן ב'לבושה של תורה' כתב דכוונת הגר"ז הינה דשוק הוא הפרק העליון, וכנגד התמיהה העצומה בהא דלהדיא כתב הגר"ז "השוק אינו מקום צנוע באיש שדרכו להיות מגולה [במקומות שהולכין בלא אנפלאות]". דע"כ היינו פרק התחתון, ביאר ה'לבושה של תורה' (בעמ' תקכ"א) וז"ל "כוונתו בהסוגריים הוא דמי שמקפיד לכסות פרסות

שיטת הב"ח ב'לבושה של תורה'

המחייבים שהאדם יכרע על ברכיו בשעת העבודה ועיי"ז מטנף מקום הברכיים ביותר בכל הלכלוך הנמצא בשדה ובקרקע וכו', ומאחר דאצל אנשים אין הקפדה בזה ודרך הברכיים באנשי עבודה הוא להיות מטונפים ומלכלכים הוזה אמנא דסוף השוק אינו מקום שיגרום חרהור גם אצל נשים. עכ"ל.

ובהמשך לדברי הב"ח דהובאו לעיל דכתב דסתם שוק מלוכלך בטיט וצואה (וכתבו בזה האחרונים דע"כ היינו פרק התחתון) ראינו להביא את ביאור ה'לבושה של תורה', בנידון דגם בזה ראה להכריח דכוונת הב"ח דשוק הוא פרק העליון, וז"ל (בעמ' תק"ח את ה') "חרבה מלאכות מלכלכות אברי האדם ובפרט עבודות השדה ועבודות בניה וכדומה

חלק ד' - עקב תשמעון

ובאמת שאיננו יודעים מה יש להשיג על דברים תמוהים אלו, ופלא עצום איך יתכן שאחר וביאר דלט"ז כיון שכתב דשוק הוא מקום הרהור יותר משאר אברים אזי ע"כ היינו הירך, ביאר מאידך דה"א דכיון דישנם אנשים דאצלם אזור הירך מלוכלך אזי ה"א דאצל נשים לא יהיה הרהור בראיית אבר זה. וכמה הולמים דברי שבט הלוי לענין זה דכתב (ח"א, ס"א, א) "אי סלקא דעתך דהב"ח אשוק שלמעלה מן הארכובה עד הגוף קאי (היינו הירך), א"כ אין לך תמהון לבב גדול מזה שיעלה על לב שום טועה דיהיה

ובאמת להסתכל בא"א בירך הסמוך למקום הגוף ממש, וגם וכי שם מן הסתם מלוכלך בטיט וכו' וכן כתב החזון איש (או"ח ט"ז, ה) "והב"ח כתב שהוא תמיד מלוכלך, וכל זה אינו אלא בפרק התחתון" עכ"ל. וכ"כ בשו"ת באר משה (ח"ח סי' ק"א, או"ה) "לשונות מטונף ומזוהם מחמת מלאכה, מלוכלכות בטיט וצואה, לשונות כאלו א"א לפרש רק על חלק הרגל מארכובה ולמטה". וכן במנחת יצחק (חלק ו' סי' י) וז"ל "הרי פשיטא דכוונת הב"ח רק על כפות רגליים".

חיזוק להא דמעולם לא נחלקו בדבר

להם למכשול גדול, איך יעלה על הדעת דיתירו לנשים להחטיא לרבים בהרהורי עבירה הקשים מעבירה, ומבלי לטרוח אפילו לסתור דעת האוסרים, ודו"ק.

וע"כ כדברינו דגם הפמ"ג והמשנ"ב מעולם לא חלקו בדבר. וכעין זה הובא נמי ב'לבושה של תורה' בשם הגרי"ד גולדשטיין להקשות על ההבנה בפמ"ג שהוא ס"ל דשוק הוא הפרק העליון, וז"ל "דפלא הוא כיצד ירחקו השיטות זו מזו עד כדי כך, דהראשונים והבית יוסף וזב"ח תמחים מזה איר"י שוק, דרב חסדא צריך להשמיענו דאסור לברך כנגדו (שכן הוא גם כן מכוסה ונכלל בד"ץ טפח באשח ערוה) בעוד שמאידך הפמ"ג מחדש לנו כלאחר יד דמקום האמור מותר לגלותו לכתחילה, ואיך יתכן דירחקו השיטות זו מזו עד כדי כך" ומדבריו נמי חיזוק לדברינו דאכן מעולם לא נחלקו בדבר.

ועוד כתב 'הלבושה של תורה' (סי' מט אות ד' עמ' תקטז) לחזק את שיטתו בדעת הט"ז וז"ל "ותדע, דהרי הפמ"ג וזב"ב ס"ל דפרק התחתון אינו גורם הרחוק כלל, ואיך יתכן שלדעת הט"ז הפרק הזה יגרום הרחוק עוד יותר משאר מקומות שבגוף. ולכן ברור שכוונת הט"ז לפרק העליון היא". עכ"ל.

ובאמת מדבריו אלו גופא ראייה חזקה לדברינו, דגבי דברי הט"ז הרי התבאר לעיל דגם הוא ס"ל דשוק הוא התחתון ומ"מ ע"פ טענת ה'לבושה של תורה' נטען אנו מאידך דמאחר ודעת כלל הפוסקים ראשונים ואחרונים דפרק התחתון גורם הרהור איך יעלה על הדעת דיחלקו הפמ"ג והמשנ"ב בענין זה כלאחר יד ויטענו שהמהרהר בזה אינו אלא טועה, ואינו כשאר מחלוקות בהלכה שכן אחר ורבים גדולים וטובים טוענים דדבר זה הינו

לשון חכמים ולשון מקרא

ובאמת כבר לפום ריהטא נמצא דההיפך הגמור הוא הנכון דהא בשופטים (טו, ה) כתיב "ויך אותם שוק על ירך", ופירש"י "פרשין עם רגלאין, רוכב סוס אינו נשען על ירכו כי אם על שוקו, רגל אחד נתון בברזל הנתון במרכבת". וכן הרלב"ג (שם) וז"ל "שוק הוא למטה מהירך". וכנ"ל המצודות ציין (שם) "שוק הוא הפרק האמצעי מן הרגל (דהיינו בין כף הרגל לירך)". וכן המצודות דוד (שם) וז"ל "הולכי רגלי דימה לשוק שהיא בתחתית הרגל".

וכן בדניאל (ב, לב - לב) "צלמא ראשה די דהב טב חדוהי ודרעוהי די כסף, מעוהי וירכתה די נחש, שקוהי די פרזל,

ועוד כתב שם (לבושה של תורה עמ' תקכ"ב) וז"ל "דשוק בלשון התורה חכוונה לפרק העליון של הרגל, ושוק בלשון חז"ל חכוונה להפרק התחתון. ולפי התוס' ישנים הללו (יומא ע"א): י"ל כיון דנפקא לן שוק באשח ערוה מקרא דישעיהו דכתיב גלי שוק עברי נהרות (ישעיה מ"ז) פשוט דהשוק בנדי"ד הוי ליה למעלה מהארכובה". עכ"ל.

ונהנה ה'לבושה של תורה' הציג ענין זה כדבר מובן מאליו כביכול כל מקום שמצויין שוק בלשון המקרא פירושו הוא לפרק העליון.

שטענתם מנידון דשוק השלמים היא מהא דפליגי חכמים אר' יהודה, דלר"י שוק השלמים הינו הפרק התחתון בלבד (וזה כמצוי בכל הש"ס דשוק הוא הפרק התחתון בלבד - ובנהמה הוא הפרק האמצעי), ואילו לחכמים שוק השלמים האמור בתורה כולל גם את הפרק העליון, והא לכאורה קשה לדבריהם ממה שבכל הש"ס מצינו דשוק הוא רק הפרק התחתון, וע"כ י"ל דלשון חכמים לחוד ולשון מקרא לחוד.

ואילו כוונת התוס' ישנים לומר דבתורה שוק הוא מעל הפרק הראשון שברגל (וכדמצינו בבהמה) בזה הא לא נחלקו ר"י וחכמים, ודי היה אילו היו כותבים דבלשון תורה שוק הוא מעל הארכובה וכדמצינו בשוק השלמים, ומדצינו למחלוקת הנ"ל ע"כ כדברינו. וגם אי נימא דס"ל לתו"י והריטב"א כהתירוץ השני שבתוס' מנחות לז. שלר' יהודה השוק הוא הפרק הראשון ולרבנן הוא השניים שמעליו, עדיין א"א לומר שלשון מקרא לחוד בכל מקום כנ"ל ובפרט בדין שוק באשה ערוה.

וראיה לדברינו מהריטב"א שם דהביא לדברי התוס' וז"ל "לשון תורה לחוד ולשון חכמים לחוד כי חכמים קורין אף למגבעות מצנפות, וכדאשכחן בשוק של שלמים לרבנן דפליגי עליה דרבי יהודה בפרק הזרוע (חולין קל"ד ב) שהיה מן הארכובה ולמעלה, ובתלמוד קורא שוק מן הארכובה ולמטה, כדאמרינן בפרק מצות חליצה (בימות ק"ג א) דהוה ליה אסתוריא מעל ושוקו מעל דמעל, והרבה כיוצא בזה". עכ"ל ואעפ"כ מוכח מדבריו בברכות כד דס"ל דשוק האמור הינו פרק התחתון, דכן כתב ז"ל "קמ"ל שאע"פ שפעמים הוא נגלה, דינו כמקום מכוסה שהוא מביא לידי ערוה" עכ"ל, וכיון דקיי"ל שהמלבושים בזמן חז"ל היו ארוכים, אזי ע"כ אין דבריו נופלים אלא על הפרק התחתון דהוא שוק

רגל והינה מנהון די פרזל ומנהון די חסף". ופירש המצודת ציון (שם) "וירכתה - שלשה פרקים יש ברגל, העליון קרוי ירך האמצעי קרוי שוק התחתון קרוי רגל". עכ"ל. וכן הוא במלבי"ם שם.

וכן בשיר השירים (ה', ט"ו) "שוקיו עמודי שש" ופירש המהר"י קרא וז"ל "מיוסדים על אדני פז - כך שוקיו נאות תקועות בכפות רגליו".

ורבות מצינו במקרא דפרק העליון הוא הנקרא ירך וכגון "וצבתה בטנה ונפלה ירכה" (במדבר ה, כז), "שים נא ירך תחת ירכי" (בראשית כד, ב), "ותקע כף ירך יעקב" (בראשית לב, כז), "ועשה להם מכנסי בד לכסות בשר ערוה ממתנים ועד ירכים יהיו" (שמות כח, מב), "איש חרבו על ירכו" (שמות לב, כז).

ואחר כל זאת אין פשר במה שכתב ה'לבושה של תורה' "שוק בלשון התורה הכוונה לפרק העליון של הרגל" כביכול אין שאלה בדבר.

והא דהביא את התוס' ישנים בנידון אדרבא נראה דמשם ראה לדברינו דהא כתבו שם מפורש "בכל מקום בתלמוד קורא שוק מן הארכובה ולמטה" אלא שהביאו לנידון דשוק השלמים כיוצא מן הכלל, ואילו שוק באשה ערוה איירי נמי בפרק העליון לא היו נמנעים התוס' מלהזכירו ועל כל פנים לא היו כותבים "כל מקום בתלמוד". ואין לומר דס"ל לתוס' ישנים דכיון דסמכו חז"ל ענין שוק באשה ערוה לקרא דישיעהו ש"מ דראו לרמז לנו בזאת להא דשוק הוא פרק העליון דהא כבר הוכח בפנים הקונטרס דהראשונים ושאר מפרשים בנידון דשוק באשה ערוה גופא הבינו בפשטות דשוק היינו התחתון.

וז"ל התוס' ישנים (יומא ע"א) "י"ל דודאי בלשון תלמוד אין חילוק ומשונה הוא מלשון המקרא דלשון חכמים לעצמו שהרי כמו כן מצינו בשוק של שלמים דפליגי על ר' יהודה בסוף משנה דפרק הזרוע (דף קל"ד ב) שהיא מן הארכובה ולמעלה אף על פי שבכל מקום בתלמוד קורא שוק מן הארכובה ולמטה".

והנה המעיין בדברי התו"י הללו ימצא דלכ"ע השוק הוא הפרק התחתון בין במקרא ובין בדברי חז"ל, אלא

כלל כמות שהציגם ה'לבושה של תורה' כביכול שוק האמור במקרא היינו הירך.

באשה ערוה, וחזינן שאינו סותר כלל למה שכתב דלשון חכמים שונה מלשון מקרא וע"כ כדברינו. ואין הדברים

קרא ד"גלי שוק" היינו הפרק התחתון

למקום. ולפי"ז מה שכתוב אח"כ בקרא "גלי שוק" הכוונה להאבר העליון של הרגל, דאבר התחתון הלא כבר הוזכר מקודם וכו', ולדעת הרד"ק שוק בקרא דישעיה הוא הפרק העליון של הרגל, והגם דבלשון הש"ס שוק הוא הפרק התחתון לדעת תוס' ומנחות וכן ס"ל לחרד"ק גופיה בספר השרשים שלו, מ"מ זהו בלשון חכמינו אבל בלשון הנביא שוק הוא האבר העליון וכמו שהוא בלשון בני אדם, ולפי"ז כאשר חז"ל אומרים אמר רב חסדא שוק באשה ערוה שנאמר "גלי שוק תגל ערוותך" דהוא מימרא המיוסד על קרא דישעיה ודאי כיוונו להשוק של לשון ישעיה דרק לזה יש מקור מלשון הקרא וזהו הפרק העליון. עכ"ל.

עד כאן ביאור ה'לבושה של תורה' להכריח בדברי הרד"ק דהוא ס"ל דשוק הוא הפרק העליון, וס"ס הרוצה לעמוד על דעת הרד"ק הא יכול בקל לעיין בספר השורשים (אותו ציין ה'לבושה של תורה כמקור להא דשוק הוא התחתון) דשם כתב הרד"ק בערך 'שוק' דשוק הוא פרק התחתון, וז"ל (שם) "את השוק והעליה (שמואל א' ט', כ"ד), פירוש ואשר עליה הוא הירך אשר על השוק. וההתפעל ממנו ישתקשקון ברחבות (נחום ב. ה) ידוע. ופירוש ויך אותם שוק על ירך שהפילם במכתו, כי הנופל לפני הרודף יכרעו ארכובותיו ויפול על פניו והנה שוקו על ירכו וכו'". עכ"ל.

והנה בדבריו אלו הביא ב' פעמים לשון שוק מהמקרא אשר בהם נראה להדיא דשוק היינו פרק התחתון, ולא ציין אפילו ברמז לאיזו שיטה מחודשת דהוא ס"ל כביכול דשוק במקרא הוא הפרק העליון במקרא, ואין יתכן אחרי דברים ברורים אלו להעמיס בלשונו כביכול דעתו היא דלשון שוק במקרא היינו פרק העליון, ומזה להוציא לדינא דשוק באשה ערוה היינו הירך.

ומה שכתב הרד"ק דהאשה מגלה רגלה בלכתה בדרך אפשר להסביר בקל דאין הכוונה להליכה יחף בלי מנעלים כלל אלא כדכתב המשנ"ב (סי' ש"ט סט"ו) וז"ל

ועוד פלא עצום הוא לטעון דחז"ל ראו לרמז לנו דשוק באשה ערוה היינו הפרק העליון במה דהסמיכו דבריהם לדברי הנביא בישעיהו (מ"ז, ג) אחר והעולה מהמפרשים שם הוא דשוק האמור היינו הפרק התחתון, וכדפירש המצודת ציון "שוק - כן יקרא גובה הרגל ממעל". וכן הוא במצודת דוד וז"ל "גלי הרגל בלכתך בדרך וכו' גלי שוק - כאשר תעבור הנהרות תגלי גם השוק", עכ"ל. וכן הוא במלבי"ם שם וז"ל "חשפי שובל של הרגלים ללכת יחף בעת הצורך ויותר מזה כי גם תגלי שוק בעת הצורך לעבור נהרות", וש"מ מדבריו נמי דשוק הוא הפרק שמעל קף הרגל. וז"ל הרד"ק שם "האשה אף על פי שמכסה רגליה, בלכתה בדרך תגלה אותם ואם תעבור נהר תגלה אפילו השוק" ומוכח מכל המפרשים דשוק הוא האבר המתגלה אחרי גילוי קף הרגל. (וע"ע באברבנל ישעיה מז ב, וקח בפירושו על רות [גנזות הרש"ר ב' עמ' קצה], פי"א ר"א מבלגנצי עמ' 117 שפירש שיבולת הירך והשוק, וכן תירגם הר"ס ג בקובץ פירושים לספר ישעיה עמ' 79 "ואכשפי סאקר"). ופלא איך אפשר לומר דמדמהסמיכו חז"ל דבריהם לפסוק זה בישעיהו כוונתם היתה לענין הא דשוק הינו פרק העליון.

וב'לבושה של תורה' כתב שם וז"ל "והנה זה פשוט דהחולץ בדרך אינו מגלה פרסות רגליו דאדרבה חרי הוא מכסה אותם לצורך הדרך וינעל מנעל או סנדל וכו', ולכן מה שכתב הרד"ק "והאשה אע"פ שמכסה רגלה בלכתה בדרך תגלה אותם" היינו האבר התחתון של הרגל, והכוונה בזה פשוט באשר אז לבשו שמלה ארוכה עד סמוך לפרסת הרגל ובשעה שהיא צריכה לצעוד וללכת לדרכה חרי היא מרוממת השמלה קצת כדי שהשמלה לא תפריע לה בהילוכה, ולזה כיוון הרד"ק כשתירגם מלת "שובל" דהוא הרגל מלשון שביל, ובאמת כן פשוט דכוונתו להרגל ולא לפרסות הרגל באשר שובל הוא מלשון שביל וכו', ולא יתכן לקרות הפרסות שובל מלשון שביל כאילו הפרסות מעבירות אותו ממקום

להוציא מזה דשוק לשיטתו היינו הירך. וע"ע ברד"ק בירמיה ב כה "ובדרכים יקרה לאדם צמא והלך יחף, כי יבלו מנעליו בדרכים וכו'".

ואגב נעורר כי הכרעת ה'לבושה של תורה' שלא שייך לקרות שובל לפרסות הרגל, משוללת הבנה ביותר ומה הו"א לומר דהפרסות מכונות שובל מחמת שהם מוליכות אותו ממקום למקום, והא בפשטות לשון שובל מיוחס לכפות הרגליים מאחר והם הסמוכות לשביל (או משום שיוצרות שביל של עקבות במהלך ההליכה). ובמיוחד קשה אחר והמלבי"ם שם בפירושו המילות כתב להדיא "שובל - סוף הרגל".

וגם לגוף הטענה דלשון מקרא לחוד תימא וכי לא יכלו חז"ל לכתוב הדברים בפשטות ד'ירך' באשה ערוה, ולעומת זאת שוק האשה, והיינו זה המכונה שוק בכל דוכתי דינו משתנה על פי מנהגי המקומות, ואין נחשוך לרבותינו חכמי התלמוד שיוציאו דבריהם באופן כ"כ מעוקל.

"מנעלים שלהם שהיו פתוחים לגמרי מלמעלה וצדדיו של עץ או של עור קשה והרצועה נקשרת ע"ג הרגל ואם נפסקה לא היה יכול לנועלו" וכן הוא בביאור הלכה (סי' ש"א) וז"ל "בגמרא משמע דב[מנעל] של עץ גזרין דילמא משתמיט מרגלו מפני שאין מהודק, היינו בזמנם שהיה קשור העיקר בשוק ולא היה הרגל נכנס בו".

והיינו שהמנעלים בעבר היו כאלו שאינם חופים את הרגל אלא הרגל היתה חשופה ומונחת על סוליא ורצועות כרוכות מהסוליא על הרגל, וענין זה הוא בר"ן על הרי"ף (שבת מ"א ב') "הסנדל פתוח מעל גביו וצדדיו של עץ או של עור שלוק וקשה והרצועות נקשרות על גבי הרגל ומעמידות אותו" עכ"ל. וממילא כאשר האשה היתה

מגבתה המלבושים היתה רגלה מתגלה אפילו שלא היתה הולכת יחף.

וגם בלי זה הא המלבי"ם פירש שם בהדיא וז"ל "חשפי שובל של הרגלים ללכת יחף" ואין אפשר להכריח מכח דיוקים האמורים דאין כוונת הרד"ק להליכה יחף, ועוד

שוק הוא הפרק התחתון גם לדינא דשוק באשה ערוה

במילת שוק, הינו פלא שאין כדוגמתו, ואין יעלה על הדעת דחז"ל באומרם שוק באשה ערוה יסמכו על הלומד דיבין מדעתו דשוק בנידון זה הינו אבר שונה לחלוטין מכל מילת שוק אחרת המוזכרת בגמרא. ובאמת במקומות רבים מציינו דשוק לענין נד"ד היינו נמי פרק התחתון וכדמציינו בכל שאר דוכתי בדברי חז"ל.

ומה לנו יותר ממה שכתבו הראשונים ושאר פוסקים בביאור דברי הגמרא בברכות "שוק באשה ערוה". וז"ל התוס' רא"ש (ברכות כ"ד) "ואמור רב חסדא שוק באשה ערוה, דלא תימא פעמים שהאשה מגבתה בגדיה ואין דרכה להיות מכוסה, קמ"ל דהוי ערוה", וכיון דמלבושיהן היו ארוכים כמבואר ע"כ היינו פרק התחתון. וכן בריטב"א (ש"ס) "קמ"ל שאע"פ שפעמים הוא נגלה, דינו כמקום מכוסה, שהוא מביא לידי ערוה". וכן הוא ברא"ה, ובשטמ"ק כנ"ל שם. והרשב"א (ש"ס) פירש "קאתי ר"ח למימר, דשוק באשה מקום צנוע, וערוה הוא, ואפילו לגבי בעלה, אף על פי שאינו מקום צנוע באיש" וגם זה

עוד ב'לבושה של תורה' עמ' תקי"ח (ד"ה ולפי מה) "נד"ד הוא פרשה בפני עצמו ואינו נכלל בשאר דוכתי דמשתמשים חז"ל במלת שוק, כאשר דין זה של שוק באשה ערוה יסודו בני על קרא דישעיה ע"ש. ועל סמך דברי חז"ל שוק (ושם כתיב אחריו מלת ערוה) הוא דאמרו חז"ל מאמרם דשוק באשה ערוה. ואם בלשונו של ישעיה הנביא שוק דאדם הוא הפרק העליון גם דברי חז"ל שישדו מאמרם על לשון הקרא, כוונתם לאותו פרק וכו'". עכ"ל.

והנה ב' המסקנות אליהן הגיע ה'לבושה של תורה' דחיות הן כל אחת יותר מחבירתה, שכן מה שטען כדבר הפשוט מאליו דשוק דקרא בישעיהו הינו פרק העליון, כבר התבאר לעיל באריכות דברי המפרשים שם על המקום, דביארו שהוא החלק התחתון.

ובמה שהסיק מהבנתו זו ד"נד"ד הוא פרשה בפני עצמו ואינו נכלל בשאר דוכתי דמשתמשים חז"ל

סוגיות הנוגעות בנידון דשוק. וכן הוא בב"ח (או"ח ע"ה) וז"ל "בא להוציא פניה וידיה ורגליה **בעיירות שהולכים יחף** שלעולם רגליה הן מגולין" ובחיי אדם (ה"א כ"ד ס"ב) "כל גופה של אשה מה שדרכה להיות מכוסה נקראת ערוה כו'. אבל פניה וידיה כפי המנהג שדרך באותו מקום לגלות הידים, לא נקרא ערוה, כיון דרגילין בזה, אין כאן הרהור. וכן פרסות רגליה במקום שדרך לילך יחף, מותר. אבל זרועותיה ושוקה, אפילו רגילין בכך כדרך הפרוצות, אסור", עכ"ל. ובשו"ת שבט הלוי (חלק א' ס"א) כתב על דברי החיי אדם הנ"ל וז"ל "הרי דלא התיר אלא פרסות רגליה, אבל לא חלק הרגל שלמעלה מן הפרסה דהיינו קנאכע"ל בל"א עד ארכובה (קני"א) דזה באמת בכלל שוק" עכ"ל.

ובתוס' ישנים (יומא ע"א ב' ד"ה אמר ר' זרדא) כתבו **בכל מקום בתלמוד קורא שוק מן הארכובה ולמטה**". (וכן הוא ביד מלאכי כללי התלמוד כלל שני"ד). וע"כ ה"ה נמי בסוגיא דשוק באשה ערוה דהוא פרק התחתון מדכתבו **"כל מקום בתלמוד"**.

וכן נזכיר כאן לראיה דהבאנו לעיל בפנים הספר מנידון דאצעדא, המובא להלכה בשו"ע (או"ח ש"ג סט"ו) והסכמת כלל הפוסקים הינה דאצעדה זו מונחת על שוקי האשה, וטעם ההיתר ליציאה באצעדה בשבת הינו מאחר ולא חיישינן שמא האשה תשלוף אותה ותגלה את שוקיה, ומעתה אילו היה צד לומר דשוק באשה ערוה אינו פרק התחתון מן ההכרח היה שנמצא זכר לדבר בראשונים הנוגעים בנידון דאצעדה אחר וטעם ההיתר הוא כאמור עצם הצנעת השוק ברה"ר, ולמעשה לא רק שלא נמצא מאן דהוא דיבאר דשוק זה האמור לענין צניעות ברה"ר היינו פרק העליון אלא אדרבא מסתימת כלל הפוסקים בנידון משמע דלא חלק אדם בדבר מעולם - וכל זה היינו לענין דינא דשוק באשה ערוה.

ועוד יש להביא ראיה מגמרא בנדרים (כ"א) "כל המסתכל בעקבה של אשה הויין לו בנים שאינן מהוגנין" וכתב הרמב"ן (הל' נדה פ"ח ד') "ואסור להסתכל אפילו בעקבה של אשתו כשהיא נדה, ואין צריך לומר בשוקיה ובכל מקום שאינו מגולה, וכל המסתכל בהן הויין לו בנים זכרים שאינן מהוגנין". וש"מ דשוק האשה מכוסה הוא. וכן הוא ברשב"א (תורת הבית הארוך ב"ז ש"ב ד"ד עמ"א) **"מן העקב נלמוד לכל מקום מכוסה שבה"** והובאו דבריו בבית יוסף

ע"כ היינו פרק התחתון - וכל זה לענין דין דשוק באשה ערוה.

וכעין זה הוא בב"ח (או"ח ע"ה ב') "נראה עיקר דהסברא מבחוץ היא דאין לחוש כלל לגילוי השוק ואין צריך לומר לגילוי הרגל ואפילו באשת איש ליכא איסורא להסתכל בהן דמן הסתם הן מלוכלכות בטיט וצואה ולא יגיע לידי הרהור וכו'", וכתב בזה השבט הלוי (ה"א, ס"א) "אי סלקא דעתך דהב"ח אשוק שלמעלה מן הארכובה עד הגוף קאי (היינו הירך), א"כ אין לך תמהון לבב גדול מזה שיעלה על לב שום טועה דיהיה מותר להסתכל בא"א בירך הסמוך למקום הגוף ממש, וגם וכי שם מן הסתם מלוכלך בטיט וכו". וכתב בשולחן ערוך הרב וז"ל "אבל כנגד שוקה אסור אף על פי שהשוק אינו מקום צנוע באיש שדרכו להיות מגולה (במקומות שחולקין בלא אנפלאות) כיון שהוא מקום צנוע באשה ערוה היא" ומכל אלו מקורות נראה להדיא דשוק האמור לענין ערוה הינו פרק התחתון.

וכן מדברי הפוסקים בסוגיין עולה דרך כפות הידים הרגליים והפנים שייך בהם גילוי וש"מ דפרק דמעל כפות הרגליים (היינו שוק דהוא פרק התחתון) חשיב ערוה. וז"ל הרשב"א שם (ברכות כ"ד א') "פירש הראב"ד ז"ל דאפשר דוקא ממקום צנוע שבה כו' אבל פניה ידיה ורגליה וקול דבורה שאינו זמר ושערה מחוץ לצמתה שאינו מתכסה אין חוששין להם מפני שהוא רגיל בהן ולא טריד". עכ"ל. וכתב בזה המקור חיים לבעל החוות יאיר (או"ח ע"ה א') "ומה הוא השוק, נראה שהוא עצם התחתון הארוך הזקוף אף כשאדם יושב, ומה דשרי הרשב"א הוא רק מדרך כף רגל, ונאמר בשופטים ט"ו [ח] "וַיִּבֶן אוֹתָם שׁוֹק עַל יְרֵךְ", ותרומו פרסין עם רגלאין, שרוכב הסוס אינו נשען על ירכו אלא על שוקו בברזל התלוי, ונאמר בתורה "את ירכך נופלת" [במדבר ה'], כינוי לערוה ששם הירך, ונאמר "על הברכים ועל השוקים" [דברים כ"ח ל"ה], "יוצאי ירך יעקב" [שמות א' ה'], "חגור חרבך על ירך" [תהלים מ"ה ד'], ועי' במשנה סוף פרק י' דחולין, וגמרא יבמות פרק י"ב דף ק"ב ע"א בדברי רש"י שם, וראייה ברורה ממה שכתב בחגיגה דף י"ג ע"א שוקי החיות והדר ירכי החיות". עכ"ל. הא קמן שהוא למד מהרשב"א דס"ל דשוק הוא התחתון בנידון דשוק באשה ערוה, ועוד פשוט דלא ראה חילוק בין סוגיא דידן לשאר

וכן יש להביא ראיה מדכתב השו"ע (או"ח סי' ד' סעיף כ"א) "צריך לזהר בתפלה או באכילה שלא ליגע בשוק וירך ובמקומות המכוסים באדם, כו' אבל מקומות המגולים בראשו ובפניו, ובמקום המגולה שבזרועותיו, אין להקפיד. וכן באו"ח (סי' קס"ד סי"ב) כתב "מי שעומד בסעודה וזכר שנגע בשוק וירך ומקומות המכוסים באדם כו' צריך לחזור וליטול ידיו, ויברך על נטילת ידים". ובכגון דא כתב הפמ"ג גבי הא דכתב השו"ע שהעומד בתפילה ונגע במקומות המכוסין וז"ל "ואם הולך יחף ברגליו, אפשר דהוה בכלל מקומות המגולים" עכ"ל. וש"מ דרק כף הרגל יתכן ותחשב כמקומות המגולים ותו לא וע"כ שוק דלמעלה מכף הרגל מכוסה הוא, וכ"ש באשה.

ומכל אלו המקורות נראה בבירור דשוק דהוא הפרק התחתון, חשיב מקום המכוסה. וגביו אמרו חז"ל לדין דשוק באשה ערוה, ואין הבדל בין נד"ד לשאר נידונים בגמרא דמוזכר בהם מילת שוק, דבכולם שוק הוא אותו אבר והוא הפרק התחתון, וכן הוא למשנ"ב והפמ"ג דכתבו במקומות אחרים בחיבורם דשוק הוא התחתון (ע' פמ"ג סי' נ"ג במשבצות זרב סק"ח, ובשו"ת מגידות להפמ"ג סי' כ"ד וכו', ובסדר הליצה להפמ"ג סעיף ב' וסעיף י"א, ובמשנ"ב סי' צ"א סק"ב, ובביאור הלכה סי' קס"ד סעיף ב', ובביאור הלכה סי' ש"א סעיף ט"ז, ובמשנ"ב סי' תרי"ד סק"ד. וכן הוא ביאור דבריהם בנידון דידן בס"י ע"ה כדהובא לעיל בהרחבה).

ועוד קשה טובא שהמקור המרכזי לטענה דשוק הוא העליון הנ"ל, היא דברי הפמ"ג, והוא בעצמו חיפש מקורות (לשיטתם) שהשוק הוא העליון, והוכיח דבריו רק משוק שלמים. ואם כדבריהם, מה ראה להוכיח משם, הרי לכאורה חלוק דין שוק באשה ערוה, משאר לשונות שבתלמוד, ודו"ק.

(קצ"ה ז') ובפרישה (שם) וכתב בזה הב"ח (יו"ד סי' קצ"ה ח') "כל שכן שאר מקומות המכוסים בה דהסתכלות בהם מביא לידי הרגל עבירה טפי מעקבה וזהו שכתב רבינו ולא יסתכל "אפילו" בעקבה וכו' ודו"ק". ומכל הני מקורות נראה להדיא דפרק התחתון הוא השוק באשה, והוא מהמקומות המכוסים והווי ערוה.

וכן מדברי הגמרא (בי"ב נ"ז ב') "בכל שותפין מעכבין זה את זה חוץ מן הכביסה, שאין דרכן של בנות ישראל להתבזות על הכביסה". ופירש רשב"ם - "שצריכות לעמוד שם יחיפות לגלות שוק לעמוד בנהר". ובאותו ענין כתב המהרש"א (מכות כ"ד א) וז"ל "ועוצם עיניו מראות וגו' כו', אבל בשעת הכביסה במקום מגולה בעקבת רגל האשה א"א לזהר מלהסתכל אם לא בעצימת עין", עכ"ל, ומצינו דשוק לענין חובת הצניעות הינו פרק התחתון.

ובנביא (ירמיהו פרק יג, כב) כתוב "בָּרַב עֲנֵיךָ נִגְלוּ שׁוּלְיֶיךָ נִחְמְסוּ עֲקֵבֶיךָ" ופרש"י "שוליוך - שיפולי הבגדים". וכן הוא ברד"ק וז"ל "וכי תאמרי - נגלו שוליוך שולי הבגד הם התחתונים וכשיהפכו למעלה הנה הם נגלים וכו', והנה אחר שיהפכו השולים העקבים נגלים". וכעין דברים אלו מובא במצודת ציון (שם) שפירש "שוליוך - הם תחתיות הבגד כמו על שולי המעיל, עקבין - עקבי הרגל". ובמצודת דוד (שם) כתב "נחמסו עקבין - עקבי רגליך נתגלו והוסרו מן הכסות שעליהם ר"ל קבלת בזיון הרבה".

ונמצא כי גילוי העקבים היה משל לבזיון גדול ביותר (ואם הדברים אמורים על גילוי העקב, אזי על אחת כמה וכמה על גילוי השוק), וממילא פשיטא דהחלק התחתון הוה מהמקומות המכוסים לענין דשוק באשה ערוה.

השוק בלשון הזוהר

ואע"ג דתרין אלין לא שנייה חברנא (אע"ג דשנים האחרונים לא נזכרים בדברי חברי) תרין אלין יתיר מערוה אינון (באמת יש בהן תוקף מיוחד של ערוה) עכ"ל. ולזה כתב הבא"ח "יבסח"ק מקביציאל (שחיברו הוא עצמו) כתבתי בס"ד דגם לדברי הזוה"ק הגז' החלק מן היד ומן הרגל שדרכו להיות מגולה כגון

עוד כתב שם ה'לבושה של תורה' דגם לדעת הזוהר שוק הוא הפרק העליון, וז"ל שם (עמ' תקס"ג אות י') "ינוסף לכל זה יש ליציין לדברי הזוהר הקדוש וכו' ולמש"כ עליו הבא"ח דהנה בבא"ח פר' בא אות י"א איתא לשון האדרא רבא "קול באשה ערוה שער באשה ערוה שוק באשה ערוה רגל באשה ערוה יד באשה ערוה

חלק ד' - עקב תשמעון

יתיר ערוה אינון". וודאי שאין כוונתו שבגלל שהם נמתקו אין להם שם ערוה, אלא כוונתו דמשום הכי לא נמנו ע"י בעלי התלמוד כנ"ל.

והוסיף הבא"ח על דברי האר"י שהנידון אינו נוגע לחלק הכף והאצבעות, דפירוש הזוהר למילה "רגל" היינו כל חלק הרגל מהירך עד כף הרגל, וממילא נמצא דגם חלק העליון של הרגל, כלומר הירך, הינו בכלל ערוה אליבא דהזוהר, ובזה הזוהר מונה יותר מבעלי התלמוד. שכידוע נצח והוד הינם כל הרגלים בכל אורכם על ג' פרקיהם, ועל זה אומר הבא"ח שכף הרגל במקום שדרכם לגלותם אינם ערוה לזוהר, ואינו חולק על תלמוד דידן, אלא רק בשם ערוה שברגל, ונפק"מ לירך. וזהו אומרם "יתיר מערוה אינו", וזה שייך רק בירך.

וכן כתב להדיא בספר בית לחם יהודה (פתייה) עמ' קכב. "שוק ורגל - היינו פיסת הרגל שהיא מלבד השוק".

(ושמענו מהגר"מ ארונבסקי שליט"א שמה שקרא פה ליד ורגל נ"ה, ובכל מקום קורא לשתי רגליים נ"ה, הוא מכיון שפה הוא מדבר בבחינות, ומנה את ה' הערות לה' דינים, והם קול שיער ושוק - חג"ת, יד ורגל - נ"ה. ומה שכתב "לפי שאלו הן היותר תחתונות בסוד הרגלים נצח והוד", פה חזר לנ"ה שבכל מקום, שהם שני הרגליים, ואין כוונתו שהערות פה הם יותר תחתונות בגוף כדמוכח למעין).

והוסיף לנו הגר"ד אריאב שליט"א שאפשר לבאר שפירוש "נמתקו" היא שהלכה ששומרים עליה כל ישראל בדקדוק, זה נקרא שנמתקה, כלומר שבאה על יתקונה הנכון ויצא ממנה דבר טוב, שעם ישראל שומרים עליה ומקבלים עליה שכר. וממילא ירך ("רגל") וחלק עליון של הזרוע ("יד") בכל הדורות המתקנים שמרו עליה עד כדי כך שלא הוצרכו לכתוב שזה אסור, ולכן זה נקרא שנמתקו.) ועוד שודאי שא"א לומר שלשיטת הזוהר השוק הוא החלק העליון, שהרי להדיא כתוב בזוהר בכמה מקומות שהשוק הוא התחתון והירך העליון. וז"ל בפר' בשלח (דף נ"ו ב') "פרסות דחיות הקודש ורומיהן ככולהו לעילא מנהון קרסוליהון דחיות הקודש ככולהו שוקי דחיות ככולהו ארכובין דחיות ככולהו ירכין דחיות ככולהו וכו'". ע"כ.

ומאיך מצינו דירך הוא הפרק העליון וכדאיתא בזוהר פקודי (דף רס"א ב') וז"ל "ואלין אינון רזא דמעמדות דקיימי על קרבנא והכא איהו רזא שירותא דתרין ירכין מלעילא עד ברכין" ומצינו דירכים הינם מעל הברכיים וכן בזוהר ויחי (דף ר"מ ב') "בשעתא דיצרא בישא יתקף

הכף והאצבעות מותר לקרות כנגדם דאין נקרא על זה שם ערוה". עכ"ל.

ומבואר מדבריו שרגל זיד דאיתא בזוה"ק היינו הפרק השני של הזרוע הסמוך לחיד ושל הרגל הסמוך לפרסות הרגל וע"ז קאמר הזוה"ק דהגם דנשמט בש"ס שאברים אלו ערוה הם מ"מ ע"פ חכמת האמת גם אלו בכלל ערוה הם, ומבואר מכל זה לכה"פ מביאורו של הבא"ח בכוונת הזוהר דמלת שוק בענינא דשוק באשה ערוה חכונה היא לחירך דהיינו הפרק העליון של הרגל ורק דלדעת הזוהר יש לחשוש גם לפרק התחתון של הרגל". ע"כ לשון ה'לבושה של תורה'.

והמעין בדברי הבא"ח בפנים רואה שהדיוקים שראה הלבושה של תורה להכריח בדבריו, אינם נכונים, שכן קודם שציין לדבריו במקבצאל כתב שם וז"ל: "והנה עיין לרבינו האר"י ז"ל בשער מאמרי רשב"י מ"ש בביאור מאמר הנז', ובסה"ק מקבצאל כתבתי בס"ד דגם לדברי זוה"ק הנז' החלק מן היד ומן הרגל שדרכו להיות מגולה כגון הכף והאצבעות, מותר לקרות כנגדם דאין נקרא על זה שם ערוה" עכ"ל.

ובדברי האר"י ז"ל שם כתב וז"ל "דע כי שתי הערות שהם יד ורגל, הם שתי גבורות נצח והוד האחרונות, לא הזכירם בעלי התלמוד לפי שנודע ששתי גבורות אלו נמתקו עם החסדים ברדתם ביסוד דז"א כנודע כי החסדים נמתקו שני חסדים ושני שלישים, אבל הגבורות לא נמתקו, רק שתיים האחרונות נצח והוד... ולכן לא הזכירם בעלי התלמוד בבחינת ערוה וגבורות אלא לשלשה גבורות חג"ת... שהם קול ושיער ושוק, כי אלו לא נמתקו. אבל עכ"ז תרין אלין דנצח והוד יתיר ערוה אינון מן השלשה, לפי שאלו הן היותר תחתונות בסוד הרגלים נצח והוד, אשר שם הדינין הקשים ביותר... אלא שלהיותם נמתקו לא הזכירם בעלי התלמוד בשם ערוה". עכ"ל האר"י ז"ל בשער מאמרי רשב"י.

והמוכח מהדברים שהזוהר לא בא לחלוק על התלמוד, אלא רק לבאר למה לא מנו בעלי התלמוד את הרגל והיד בכלל הערות. ואמר שבגלל שגבורות אלו נמתקו, לא ראו בעלי התלמוד למנותם, אבל באמת "תרין אלין...

דאיהו חרבך, על ירך על ההוא רשימא קדישא לנטרא ליה" עכ"ל. ומדמצינו דירך הוא הפרק העליון ע"כ שוק המוזכר בזוהר לעיל היינו פרק התחתון, והיינו ממש כדברי חז"ל בתלמוד.

ואף אם לו יצויר שיש קושי בהבנת דברי הבא"ח בענין, לא בשביל זה נעוות עלינו את השמועה.

עלוי להאי חרב דקיימא על ירך לאתפרעא ממאן דפגים האי אתר וכדין חגור חרבך על ירך גבור" וכנ"ל בבשלה (דף ס"א א') "כל מאן דמזרז גרמיה ושוי דחילו דחרבא שננא תקיפא לקבליה, על ירך, מאי על ירך, דא רשימא קדישא כמה דאת אמר (בראשית כד) שים נא ירך תחת ירכי, ד"א חגור חרבך כלומר זרז ואתקיף יצרך בישא

דעת הבן איש חי

הוא. ועוד דהלא בספר עמוד יוסף חי חביא בעיצמו דברי הפמ"ג הנ"ל דמבואר בהם שדשוק הוא הפרק העליון, ואולי יש לי טעות בכוננת דבריו הללו, או יש איזו השמטה וזע"ג עכ"ל.

ולדברינו הכל מיושב דהא כל מה שפלפל בדברי הבא"ח בדעת הזוהר כאמור אינו, שכן אין זה הביאור בדבריו, וכן הזוהר במקום אחר כותב להדיא דשוק הוא הפרק התחתון. ומה שהביא הבא"ח להפמ"ג, בזה י"ל דגם הבא"ח ס"ל דאין כוננת הפמ"ג לחדש דשוק הוא הפרק העליון, אלא רק נקט לנקודת תחילת השוק דממנה מתחיל איסור בפחות מטפח, וכדעת הט"ז והב"ח (וכן הדה"ח, העט"ז ועוד), וכמו שהתבאר לעיל בביאור דעת הפמ"ג, ובמיוחד אחר ודברי הבא"ח דס"ל דשוק הינו פרק התחתון מוכחים בלשונו כמה ופעמים.

ומה שהקשה שם ה'לבושה של תורה' על סתירה כביכול בדברי הבא"ח ז"ל שם "אולם אני תמה תמה אקרא על הגאון בעל בא"ח זצ"ל שלכאורה סותר דברי עיצמו דז"ל בספרו עמוד יוסף חי פרשת בא אות ב' "ודע כי סוף העצם של הארכובה שהוא הנקרא בערבי כלכאל – הנה שיעור שני שלישי טפח דרכו להיות גלוי אצל כל הנשים שאין לובשין אנפלאות בכפות רגליהן, ולמעלה משני שלישי טפח הוא בכלל מקומות המכוסין, ואסור לקרות כנגדן, יען כי עצם זה של ארכובה הוא בכלל שוק, דעליו אמרו ברכות כ"ד שוק באשה ערוה" עכ"ל. וחדברים תמוזים טובא דהרי סותר דברי עיצמו ממה שכתב בספר מקבציאל ובס' בן איש חי, ששוק שבלשון חז"ל בהאי ענינא הוא האבר העליון של הרגל, ורק הזוהר הוא שהוסיף ע"פ קבלה שגם הרגל התחתון בכלל שוק באשה ערוה

בדעת הבן איש חי גבי 'שני שלישי טפח'

ואין לומר דכוונתו דחלק מן השוק עצמו דרכו להיות מגולה, דהא מנ"ל לחלק את השוק ולומר דחלקו אסור וחלקו מותר, דהיא טענה שאין לה שום זכר בש"ס ובפוסקים, דסתמו דבריהם וכתבו דשוק באשה ערוה, ובפרט לאור מה שכתב הבא"ח עצמו בספרו חוקי הנשים (פרק יז) "ובמציאות הננו רואים בעינינו, ונעיין בדעתנו, המלבושים הצנועים הוא הבגד המצניע האשה מכל צדדיה ויעטפה ויכסה מכתפיה עד עקבי רגליה". וכנ"ל כתב תלמידו הגאון רבי שמעון אגסי זצ"ל (בספרו "אמרי שמעון" עמ' ר"ג) "בצאתה תהיה צנועה ביותר כדרך נשים הצנועות של הדור הקודם שהיו מתעטפות בצעיף מכף רגלם עד קדקודם".

ובמה שכתב הבא"ח "ודע כי סוף העצם של הארכובה, שהוא הנקרא בערבי כלאל, הנה שיעור שני שלישי טפח דרכו להיות גלוי אצל כל הנשים, שאין לובשים אנפלאות (גרביים) בכפות רגליהם, ולמעלה משני שלישי טפח הוא בכלל מקומות המכוסין ואסור לקרות כנגדן, יען כי עצם זה של הארכובה הוא בכלל שוק, דעליו אמרו שוק באשה ערוה".

יראה לבאר דכוונתו דב' שלישי טפח נמדדים מן הארץ ומשם ועד השוק הוא המקום המגולה בהליכה בלא גרביים, ומעל זה (יראה דהוא במקום העצמות הבולטות, שלמעשה אין הארכובה בין השוק לרגל אלא כמין גולת בקצה עצמות השוק) נחשב לשוק דאינו משתנה על פי המנהגים וכדמצינו בשאר הפוסקים.

דעת הדברי חמודות

דרגיל בהו" אפשר להבין דדין שוק משנתנה הוא ואינו קבוע, מ"מ ההכרח לומר הוא דאין זו כוונתו, דהא איתא להדיא בחז"ל דהוא ערוה, ואם דינו משנתנה על פי המנהגים לא היו חז"ל משמייעים לנו דינו וכל אחד היה נוהג בו כרצונו.

ופשט דבריו הינו לענין ק"ש כנגד הזרועות, דבהם חז"ל לא אמרו דהם ערוה, מיהו בכתובות (ע"ב) וכן באבה"ע (קט"ו ד) מובא דגילוי הזרוע הוא בכלל עוברת על דת יהודית, ובזה הוסיף הלחם חמודות דהיא דאין הנשים מקפידות בדבר (ועוברות הן על דת יהודית) מ"מ לענין ק"ש אין איסור בדבר. וכן צ"ל מהאליה רבה (סי' ע"ה) דהביאו חז"ל "וכתב בלחם חמודות נראה זרועותיה אינן בכלל ידים אם לא במקום שרגילים בהו לגלותן" עכ"ל. והיינו לענין ק"ש דבזה שייך לדון האם הם בכלל ידים דחשיבי מקומות המגולים אי לאו, אבל לענין דת יהודית בזה הרי נכתב מפורש דמראה זרועותיה הרי היא בכלל עוברת על דת.

והאליה רבה (סי' ע"ה) אחר שהביא לדברי הלחם חמודות הנ"ל כתב מאידך "וראיתי ברוקח סי' שכ"ד טפח בבשרה או בזרועותיה מגולות אסור", עכ"ל. ומדלא חילק בנידון ש"מ דס"ל דכנגד הזרועות אסור בכל גווני. וכן נקט נמי החיי אדם, והמשנ"ב, וכלשונו שם (ע"ה סק"ב) "אבל זרועותיה ושוקה אפילו רגילין לילך מגולה כדרך הפרוצות אסור".

ביאור דברי האגודה

חשיב פריצות ולכן לא מהני מנהגא, עיי"ש. ומה שכתב גבי טפח "במקום שדרך לכסות" היינו בין מצד הדין (כלל הגוף) ובין מצד מנהג המקום (כגון כפות הרגלים), וממש כלשון כל שאר הפוסקים והשו"ע (או"ח ע"ה) שכתבו "טפח מגולה באשה, במקום שדרכה לכסותה". ומלתא דמסתברא היא. דלא מצינו אפילו ראשון אחד שכתב שבמקומות שרגילים לגלות את השוק אין השוק נחשב ערוה, ובפרט שלא היתה מצויה בזמנם הפירצה של גילוי השוק, ועוד שע"פ ה"א זו מה הועילו לנו חז"ל באמרם שוק באשה ערוה, וע"כ כדברינו.

כתב הרא"ש (פ"ג סל"ז) "א"ר יצחק טפח באשה ערוה למאי הלכתא אילימא לאסתכולי בה והאמר רב ששת למה מנה הכתוב תכשיטין שבפנים עם תכשיטין שבחוץ לומר לך כל מי שמסתכל באצבע קטנה של אשה כאילו מסתכל במקום התורפה לא קשיא הא באחרת והא באשתו ולק"ש. ודבר שרגיל להיות מכוסה באשה. ודוקא באחרת אבל בעצמה הא אמרי' לעיל האשה יושבת ערומה וקוצה חלתה. ואמר רב חסדא שוק באשה ערוה שנאמר גלי שוק עברי נהרות וכתבי תגל ערותך". עכ"ל.

והדברי חמודות (קט"ז) בד"ה - **ודבר שרגיל להיות מכוסה באשה**. כתב חז"ל "ובל' הרשב"א שכתב הב"י לא נתמעט אלא פניה ידיה ורגליה, וצריך לפרש דשוקה אינה בכלל רגליה מדכתב על שוק דלקמן דצריכה לאשמעי' אע"פ שבאיש מגולה כמ"ש במעדני יו"ט, וא"כ גם זרועותיה אינן בכלל ידיה. ומסתבר דכל מקום ומקום לפי מנהגו דמידי הוא טעמא אלא דדברים שרגילה שלא לכסותם לא מקרי ערוה משום דלא אתי בהו לידי וכו' כיון דרגיל בהו, וכדלקמן גבי קול ושער". עכ"ל.

והנה לכאורה במה שכתב "ומסתבר דכל מקום ומקום לפי מנהגו דמידי הוא טעמא אלא דדברים שרגילה שלא לכסותם לא מקרי ערוה משום דלא אתי בהו לידי וכו' כיון

כתב האגודה, (ברכות אות עג) וז"ל "טפח באשה ערוה, שוק באשה ערוה, במקום שדרך לכסות", ולכאורה לדבריו דין השוק תלוי הוא בהיכא דהדרך לכסותו.

ובאמת שלא שייך לומר כן, דבכה"ג דבריו סותרים לכל שאר הפוסקים בנידון, ובכלל מניין לו לחדש כן.

ובאור הדברים הוא כמובא בהערות וביאורים' על האגודה (להגאון רבי אלעזר בריזל זצ"ל, ס"ק קלג), דמה שכתב האגודה "במקום שדרך לכסות" קאי גבי "טפח באשה ערוה" ולא על "שוק באשה ערוה", משום שגילוי השוק

דעת הסדרי טהרות

(דהיינו בחיבורו הקצר), וז"ל "קרוסול. האסתוריא שקורין קביליי"א בלע"ז, קנעכיל בל"א ולמטה דהיינו העקב, ומלשון מקרא הוא ולא מעדו קרוסולי: שוק. פרק ראשון שברגל מן האסתוריא עד הארכובה: ארכובה. היא העצמות הקטנים שבין פרק ראשון לירך קני"ע בל"א ובגמ' מפרש כיצד הן חמשה: ירך. כל אורך הרגל מהארכובה עד סמוך למקום חיבורו בגוף". עכ"ל.

בדעת הסדרי טהרות (לאדמו"ר מרדז'ין) על אף שיש שנבוכו בדבריו, המעיין רואה שכל דבריו נסובים סביב מהו הקרוסול, האם הוא העקב בלבד (וכדפרש"י בש"ב פכ"ב ל"ז "קרוסולי - עקבי"), או מה שמעליו (כדפי' ר"ש רע"ב רד"ק ועוד "חיבור הרגל השוק"), דהיינו המפרק שמעל העקב, המחבר את כף הרגל לשוק. אבל אין צד בדבריו שהקרוסול הוא הברך. ובגלל אריכותו המופלגת, נצטט רק את דבריו בקונטרס

דעת החזון איש

ועוד חיזק החזון"א את דבריו והוסיף וז"ל "וכבר כתבו תו' מנחות ל"ז א' ד"ה קיבורת, דשוק המוזכר באדם היינו פרק התחתון".

ולאחר מכן הזכיר החזון"א להמשנ"ב והביא צדדים להא דשוק הוא הפרק העליון, וכתב "וקשה להכריע בדבר". אלא שלא סיים דבריו בזה ואדרבא הוסיף לחזק הטענה דשוק הוא פרק התחתון ולדחות ה"א ברעק"א על המשנה באהלות, כביכול נראה משם דשוק הוא פרק העליון (וכבר הרחבנו לעיל בביאור המבוכה בנידון, ומשום מה במה שפירש ה'לבושה של תורה' את המשנה באהלות, כביכול דעת הר"ש שם הינה דשוק הוא הפרק העליון, לא הזכיר כלום מדברי החזון"א דסתר הטענות הנ"ל בנידון) וכתב וז"ל "ואמנם א"א לפרש כן מתנ' דאהלות [דשוק הוא הפרק העליון וקרוסול האמור היינו הברך] דהרי קתני ו' בפיסת הרגל ו' בכל אצבע ואח"כ חשיב י' בקורסול, ולמה לא חשיב עצם הארוך שבין פיסת הרגל ובין הקרוסול, ושם קרוסול לא מכרע שזה נופל על כל הרכב עצם עם חברו, וכן שם שוק משתמש בלשון מושאל על עצם התחתון, אבל עיקרו על עצם האמצעי שבין ירך לבין ארכובה הנמכרת עם הראש, מיהו לפי סדר המשנה אין רק עצם אחד מארכובה עד הקטלית אע"ג דבבהמה יש שם ב' עצמות כדאמר חולין ע"ו א", ועוד כתב שם "ובבכורות מ"ה א' אמרו רוב בנין ב' שוקיים וירך אחד וע"כ שוקיים היינו התחתון וירך כולל כל האורך מהקרוסול עד הקטלית ולפי' הגרע"א לא יהי' רוב הגודל". ובמילים אלו סיים החזון"א סי' הנ"ל.

והרואה יראה נכוחה שהדברים הניס להדיא היפך מכמות שהציגם ה'לבושה של תורה', ורוב טענות החזון

ושם בעמ' תצ"ח כתב ה'לבושה של תורה' וז"ל "ועי' חזו"א או"ח סי' ט"ז ס"ק ח' שדן בזה זלבוסף כתב "וקשה להכריע בדבר" ועוד כתב ה'לבושה של תורה' שם וז"ל "ובאמת חזו"א בספרו נוטה מאוד לחזרות כהמ"ב, ורק שסיים שאין בכוחו להכריע כן למעשה". עכ"ל.

ופלא איך יתכן לשנות בדברים העתידיים להתברר בקל, שכן לשון החזון"א במה שכתב "וקשה להכריע בדבר" מובאת באמצע הענין וגם זה אחר שהביא כמה וכמה צדדים להוכיח דשוק הוא הפרק התחתון וז"ל (שם) "והאי שוק נראה דהוא פרק התחתון מארכובה עד כף העקב, אבל מן הארכובה ולמעלה הוא צנוע בהחלט ולא אצטריך לאשמעינן".

ועוד כתב החזון"א (שם) וז"ל "והרי כתבו הראב"ד והרשב"א דבאיש הוא מגולה, והב"ח כתב שהוא תמיד מלוכלך, וכל זה אינו אלא בפרק התחתון" (א.ה. וה'לבושה של תורה' דחק בב"ח דגם לשיטתו שוק הוא העליון ויעיין בדברים לעיל).

ועוד כתב החזון"א (שם) וז"ל - "מן הארכובה ולמעלה הוא בכלל ירך ואמרו מה ירך בסתר [מ"ק ט"ז א'] וכו'". והיינו דמהא דהוזכר הירך כמקום סתר ע"כ ש"מ דמדאמרו חז"ל דשוק האשה ערוה הוא והתבאר בראשונים דקמ"ל דאפילו דהוא מתגלה לפעמים וכו', וע"כ אין הכוונה לירך דהוא תמיד בסתר.

חלק ד' - עקב תשמעון

וכן כתב הג"ר נתן גשטטר זצ"ל בשו"ת להורות נתן (חלק ה - קונטרס 'מבעד לצמתך' פרק ה אות ב', ד"ה וכבר) "ועיין בזה חזון איש (מועד סי' ט"ז אות ח) דשוק היינו למטה מהארכובה".

וכן בארחות הבית להגר"מ שטרנבוך כתב (בפרק י"ג) "האשה תלבש גרביים צנועות לכסות רגליה", ושם (בהערה י"ז) "עיין בחזו"א או"ח סי' ט"ז סק"ח שהעלה שאסור מדינא, דשוק מקרי עד כף הרגל, שלמעלה מהשוק נקרא ירך". וכן בספרו ההלכה במשפחה (פ"ד אות ז הערה 17) כתב בפשטות כי דעת החזו"א היא דשוק הוא הפרק התחתון.

וכן כתב בפשיטות בעל הצניעות והישועה בפתיחה לקונטרס הערות בצניעות וז"ל "גם החזו"א (סט"ז אות ח) מסיק, דשוק הוא התחתון".

וכן הובא בקובץ זיכרון ויעל אליהו "הרב פנחס שרייבר שליט"א [זצ"ל] אמר בשמו החזו"א שאיסור ערוה חל מהקרוסול".

איש שם הינם להא דשוק הוא פרק התחתון וביזה חתם את דבריו שם. וכן כתב בספר שונה הלכות בהקדמתו (עמ' ד') בנוגע לכללי הספר חזו"א, "ולפעמים מסיק כך, ובהמשך הענין משתנה הדין וכו'".

ואפילו למה שכתב החזו"א באמצע דבריו להסתפק בנידון, כבר ידוע דרכו של החזו"א זי"ע בהלכה להחמיר בספקות וכדכתב (קוב"א ח"ב אגרת כ"ח) וז"ל "וכל אלו הדברים אינם נקבעים על ראיות מכריעות, אלא נובעות מהעיקר היסודי שאין להתיר אלא בודאות, וכל שאינו בודאות היתר, הוא אסור" וכן הביא בספר "דברי שלום" (עמ' קע"א) בשם הגר"ח קניבסקי דדעת החזון איש הינה לאיסור מטעם זה.

וכן כתב החזו"א עצמו להדיא, במכתב להגר"ב זילבר זצ"ל, בתגובה על מה שהאריך להביא ראיות שהשוק הוא החלק התחתון (הובאו הראיות בבית ברוך כלל די' עמ' ק), וזה לשונו "בפירוש שוק כתוב גם אצלי כן". (מכתב זה הובא בשו"ת אז נדברו ח"ב סוף סי' א') היינו שהיה פשוט לו שמשמעות דבריו בספר הם כך.

סוף
ונת

יסוד בצניעות מפי החזון איש

שאנשים מכסים גופם יותר ממה שהנשים מכסות, דא"כ הנני שואל דבר פשוט. אנשים לובשים מכנסיים ארוכים שאינם מראים צורת הרגלים, ולא מספיק להם גרביים לבד באשר על ידם ניכרת צורך הרגלים לכל רואה, וא"כ יש לטעון על כל הנשים שלובשות ויוצאות בגרביים (גם הענים ביותר), ע"כ לבישה זו לשם פריצות היא להראות צורת הרגלים, דא"כ איך זה שאנשים לובשים מכנסיים המסתירים צורת הרגלים ולא הנשים. והגם שנשים יש להם ללבוש חציאת ארוכה המכסה כל הרגל עד למטה וכמו שמכנסיים מכסים הרגלים עד למטה.

אלא ע"כ דדרך אנשים לחוד ודרך נשים לחוד, וכשם שנשים עונדות כל מיני תכשיטין ליפות עינמן הגם שאנשים אינם עושים כן, באשר נשים יש להן צורך בזה ואנשים אין להם צורך בזה, ואין בזה שום שמץ פריצות, כך גם ברגשי לבישה א"א לדמות נשים לאנשים". עד כאן תורף דברי ה'לבושה של תורה'. עכ"ל.

ובאותו הקשר נביא עוד ממה שכתב ה'לבושה של תורה' (שם עמ' תקכ"ו) וז"ל "ואגב אזכיר דבר שהובא באיזה ספרים ולא זכיתי לרדת לעומק הדברים. וה"ל ספר משמרת החיים פ"ג הע' מ"ז וזנחה יש שמתחכמים לומר שלפי חמ"ב דהחלק התחתון של הרגל תלוי במנהג המקומות, א"כ כיום שהמנהג לגלות רגליהן ממילא מותר לקרות כנגדן. וזו טעות, דהחזו"א זצ"ל אמר להגה"צ ר' אלעזר בריאל זצ"ל דאלו שהתחילו לנחוג בלי כיסוי רגליהן אסור גם לחמ"ב, דחמ"ב מיירי באופן שכולם רגלים ללכת כך מחמת החום, וכמו שמדויק לשון הב"ח 'במקצת עיירות וארצות הכל הולכין יחף' אבל באופן שהגברים הולכים עם כיסוי ורק הנשים אינן מכסות רגליהן ע"כ זה דרך פריצות' עכ"ל.

ועל דברים אלו הגיב ה'לבושה של תורה' וז"ל "ולא אדע אם חסר איזה פרטים בעדות זו דלפי הנמסר אינני מבין ההכרח לומר כן. והנקודה שלא אבין הוא דאיך אפשר לחזיכ שכוונת נשים היא לפריצות ממה

(עמ' 246). "עליה להקפיד על תסרוקת נעימה למראה, היוצרת רושם מכובד ואפילו נאה" (עמ' 252). "עיקר הגוף צריך להיות לבוש בצורה נאה ומלאת חן" (עמ' 319). "טוב וראוי לשמלה שתהא פרחונית או מקושטת בכל צורה שהיא" (עמ' 319). "חבה נדאג שפנינו יקרינו עדינות, מידות מתוקנות ושמחת חיים, להנאת חזולת" (עמ' 399). "האשה והנערה צריכה להתלבש בבגדים נאים ולהתקשט בתכשיטים מתאימים" (עמ' 405). "נשים צריכות להתלבש בצורה נעימה ובטוב טעם..." (עמ' 9). "השימוש הנכון באיפור משפר את הזופעת האשה ויוצר תדמית בריאה, מאושרת ונעימה לעין..." (עמ' 406).

והנה עיקר תמיהתו ו'פרכתו' לדברים האמורים, מיוסדים הם על יסוד שהמציא, והוא שכל ענייני ההתקשטות ההתייפות ע"י נשים בפני זרים, הינו דבר אשר אין בו "שום שמוץ פריצות". ויעויין בקונטרס "הרימו מכשול מדרך עמי" אשר ליקט שם באריכות לשונות רבים של העוץ והדר לבושה' בדבר גודל 'מצוות' התקשטות האשה בפני זרים ולתועלת הענין נביא כאן מעט מדבריו בנידון וז"ל "כך צריכה להיות גישתה של האשה, עליה להזיפע בין אנשים במראה נאה ומלא חן" (עמ' 413). "מותר לה להיראות נאה ביצאתה מביתה, וכך עליה לנחוג" (עמ' 105). "אין לה למטפחת להיות בעלת מראה חד גוני ומדכדך..."

דעת תורה בגנות ההתקשטות ברה"ר

מאד לזוהר בזה, ואמרו (תנחומא וישלח סי' ה) לא ניתנו תכשיטין לאשה אלא שתהא מתקשטת בהן בתוך ביתה. ובירושלמי (תענית פ"א ה"ד) גבי 'חסידא דכפר אימי' איתא - "כד הוה בטורא איתתא לבשה מנין צאין [כשהיה בהר (במלאכתו) אשתו לבשה בגדים מלוכלכים] שלא יתן בה איש עיניו, וכד עליל מן טורא היא לבשה מאנין נקיים [וכשנכנס מן ההר (כשהור ממלאכתו) לבשה בגדים נקיים] שלא יתן דעתו באשה אחרת. וכל כך הקפידו על זה, שרבי יוסי דמן יוקרת אמר לבתו שובי לעפרך ואל יכשלו בך בני אדם! (תענית כ"ד א). והרמב"ם כתב (בפס"ו מאישות הי"ח) צו חכמים על האשה שתהא צנועה בתוך ביתה ותתרחק מן הכיעור ומן הדומה לכיעור. ובעונותינו הרבים היום הדור פרוץ ומתקשטים ביותר וכו', והרבה יש לדבר על זה בעונותינו הרבים". וכן כתב הפלא יועץ (בערך מחשבה) "ועל אחת כמה וכמה צריכה האשה להיזהר בזהירות יתרה שלא להכשיל את אחרים כי האשה היא תשא את עוונה, והיא נוטלת חלק בראש כי המחטיא את חברו הוא רע ומר יותר מההורגו, ולכן תיזהר שלא תצא מקושטת בפני אנשים ותהיה כל כבודה בת מלך פנימה".

ובאמת דברי ה'לבושה של תורה' הינם היפך גמור לדעת גדולי כל הדורות מאז ומעולם, וז"ל החפץ חיים זיע"א (גד עולם פ"ד) "ואל יטעה אותה היצר שתנצל מן הדין מפני שהיתה צריכה להתקשט עצמה לעיני בעלה שלא תתגנה עליו, כי באמת זוהי טעות, דזהו שייך רק בביתה לבד ולא בשוק!". וכן מובא באורחות צדיקים (בשער הגאון) "וגם האשה המתקשטת לפני האנשים בזה היא מדלקת לבלם ומכנסת הרהורים בלבם, ובוה ענשה גדול מאד שהיא נותנת מכשול לפני הרבים". ובמדרש רבה (שיר השירים א, ג) "כלום האשה מתקשטת - אלא לבעלה". וכתב הפרי מגדים (בספרו אם לבינה ע' צעק) "וודאי כל בנות ישראל כשרות ומקשטות לפני בעלה, לא ח"ו בפני אחרים". וכן לשון הזוהר (זוהר חדש שיר השירים דף נ"ה א') "מכאן דלא תתחזי אשה בקישוטה ובתיקונה, בר כד איהו בבעלה אזי תראה ותתקן כדקא יאות". וכן כתב החיד"א (בספרו 'דברים אחרים' דרוש כ' לשבת שובה) "אוי לה לאותה בושה, איה איפה צניעות בנות ישראל הקדושות, כי אין האשה האחת צנועה מתקשטת אלא לבעלה". וכן הובא בילקוט מעם לועז (לרבי יעקב כולי פרשת וישלח פ"ג עמ' תרכט) "שלא תתקשט אשה אלא אם כן היא מצויה בתוך ביתה ולא כשהיא הולכת למקום אחר. ואם יש נשים האומרות 'הדבר אינו עושה עלי שום רושם ולא אכפת לי הרבה שיסתכלו עלי', ידעו בבירור שהן חוטאות". וכן כתב הגר"ח קניבסקי שליט"א (ארחות ישר' ע' צניעות) "וכל שכן כשיוצאין בחוץ בין אנשים שצריכין

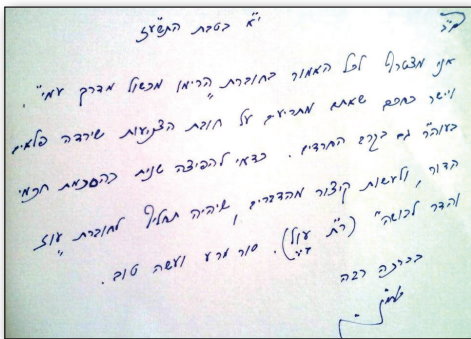
ואיתא בישעיהו ג' אחר תיאור שלל הקלות שיבואו רח"ל כלפי אלו שגבהו והלכו נטויות גרון ומשקרות עינים במגוון אופני חסרון הצניעות נכתב "כי תחת יפי" ופירש"י (שבת ס"ב ב' ד"ה כי תחת יופי) וז"ל "כי כל אלה יבא לך תחת יופיך" והיינו דהתביעה הינה על עצם ההתייפות, ואף שאכמ"ל

חלק ד' - עקב תשמעון

שרואים דאצל הנשים הנטיה הינה כן גלגות צורת השוק (וע"פ רוב גם השוק עצמו מגולה כ"ל) ע"כ נטיה זו הינה מחמת טרדת היצר מסית לחשיפה ויפוי בפני זרים והוי "דרך פריצות" ואסור. (על אף שמן ההכרח לציין כי בימינו רבות הולכות כן מחוסר ידיעה, ואדרבא מתוך חינוך למושגי צניעות משובשים כדוגמת אלו המובאים בספר 'עוז והדר לבושה').

ובס"ד הגיעו אלינו דברי הגרב"צ מוצפי, בהתייחסו לחוברת "הרימו מכשול מדרך עמי" בעניין השיבושים בספר 'עוז והדר לבושה' וז"ל "ראיתי את החוברת 'הרימו מכשול מדרך עמי' ולגו עיני דמעוות ממה שכתב ב'עוז והדר לבושה', הזדעזעתי עד עמקי נפשי, לא ידעתי שיש מכשול כזה גדול ונורא בתוך המחנה שלנו, תזכו למצוות, חזקו ואמצו, יהי ה' עמכם, מדבר בן ציון הבוכה על מצב הכללי של עם ישראל בדורנו" (ניתן לשמוע בטל 023272111 שלווחה 445), ואין דבריו צריכים חיזוק.

ועכשיו עם שליחת הספר לדפוס הגיענו מכתב מאת הרב מאיר מאזוז שליט"א, בהצטרפו לדברי הקונטרס הרימו מכשול מדרך עמי, ובעודדו להפיצו שוב. (וביטוי שם לספר הנ"ל היה - "עוז והדר לבושה ר"ת ענ"ל).

מכתב שכתב הגר"מ מאזוז על דבר הספר "עוז והדר לבושה"

בגוף הגדרים בחילוק בין מותר ואסור מ"מ הדבר פשוט הוא כי דברי ה'לבושה של תורה' סותרים הם לחלוטין לדברי תורתנו הקדושה.

ואחר הקדמות אלו יתבהרו דברי החזו"א כלפי מה שטען כנגדו ה'לבושה של תורה' דאין ללמוד לדין הנשים מדין הגברים אחר ולנשים יש יצר התקשטות ברה"ר ומה שאין כן בגברים, **דאדרבא היא הנותנת**, ועצם רצון ההתייפות והחשיפה (למחצה לשליש ולרביע) בפני זרים, אצל האשה הוא גופא היצר הרע לפריצות שניתן לנשים עבור הנסיון והוא המקשה על הנשים בכלל ענייני הצניעות.

וממילא על פי הבנה זו נתן החזו"א מדד כללי לענייני הצניעות, והוא דבאם אצל הגברים אשר אין להם את יצר הנ"ל מגלים את כפות הרגלים למרות רגשי הבושה המוטבעים ממילא באנשים המשוויכים לעבודת ה', אזי מוכח שהדבר נעשה מחמת אונס חיצוני ממשי כגון בארצות חמות מאוד וכדו', אבל באם אצל הגברים אין מגלים את הרגלים אזי ע"כ עלינו לומר דהרגשי הבושה הפנימיים מחייבים לכסות אבר זה, וממילא מה שאצל הנשים מגלים מקום זה למרות הכל, אין זה אלא מחמת היצר המסית לענין ופריצות הוא.

ובאמת מה שטען ה'לבושה של תורה' וז"ל "אנשים לובשים מכנסיים ארוכים שאינם מראים צורת הרגלים, ולא מספיק להם גרביים לבד באשר על ידם ניכרת צורת הרגלים לכל רואה, וא"כ יש לטעון על כל הנשים שלובשות ויוצאות בגרביים (גם העבים ביותר), ע"כ לבישה זו לשם פריצות היא להראות צורת הרגלים, דא"כ אין זה שאנשים לובשים מכנסיים המסתירים צורת הרגלים ולא הנשים". עכ"ל.

ולפי האמור עד כה, אדרבא היא הנותנת, שכן אחר אצל הגברים מקפידים להצניע צורת השוק, ממילא מה

מכתב הגריש"א בנידון

והמ"ב בענינא דשוק אינם בבחינת טעות בדבר משגה, והדבר נשאר לכה"פ במחלוקת גדולה בין גדולי הפוסקים מדורות שעברו החות יאיר מצד אחד והפמ"ג מצד שני". עכ"ל.

עד כאן פתיחת ה'לבושה של תורה' לתשובתו של הגריש"א בנידון, וראינו לעורר על מה שכתב כי נידון

עוד שם ב'לבושה של תורה' (בעמ"ק תקל"ג) וז"ל - "לשלמות הענין הנני להציע תשובה נכבדה בלתי ידועה בעולם התורה שכתבה אחד ומיוחד מגדולי דורינו הי"ח מרן הגאון הגדול רבי יוסף שלום אלישיב שליט"א וכו', ומתוך דברי התשובה יזכח הלומד לדעת שגם לדעתו הגדולה של הגריש"א שליט"א דברי הפמ"ג

הלכה, וכל רצונו הוא לשאת ולתת בדברים (ויעוין בענין זה בהוריות ב: בנידון דלא אמרו "מותרים אתם לעשות" והיינו אפילו בנוגא דסנהדרין וכ"ש וק"ו בגד"ד, ואכמ"ל) פלא כיצד הדברים מוצגים כביכול היתה תשובה זו סתירה גמורה ומוחצת לדברים.

ולעיקרי הטענות המובאות במכתב כבר התייחסנו כאן בעניינים השונים, כגון במה שטען מהמשנה באהלות - התייחסנו לדברים בתחילת פרק זה, וכן מענין לשון חכמים לחוד ולשון מקרא לחוד, וביאור הדברי חמודות גם התייחסנו לעניינים אלו לעיל, ומחמת הכפילות לא ראינו לחזור על הדברים.

וכמ"מ מי יתן ויפקחו ההמון עיניהם (ובעיקר מנהלי המוסדות ומורי ההוראה) אל מה שכתב שם הגריש"א ז"ל לברך לבעל הצניעות והישועה בזה"ל "ומי יתן וחפץ ה' בידו יצליח לעורר את לבב שלומי אמוני בית ישראל אשר התורה חביבה עליהם, ובוחרים בתורה ובמנהגיה, שיקבלו עליהם ועל זרעם שנסותיהם ובנותיהם ילכו במלבושי הצניעות כשם שהלכו בנות ישראל בדור שלפני פנינו".

ולמרבה הצער והחורבן בעל ה'לבושה של תורה' (היינו ע"ה והדר לבושה) על אף שראה את דברי הגריש"א הנ"ל, מ"מ החליט לאסור את "מלבושי הצניעות כשם שהלכו בנות ישראל בדור שלפני פנינו" במה שכתב פרק שלם בענין חומרת "איסור חצאית ארוכה", וכדי בזין וקצף.

מקום השוק הינו "מוחזקות בין גדולי הפוסקים מדורות שעברו החוות יאיר מצד אחד והפמ"ג מצד שני" דבאמת אין לך סילוף גדול מזה, להציג הדברים כביכול זולתי החוות יאיר אין בנמצא עוד שום פוסק דס"ל דשוק הוא הפרק התחתון, ובאמת מה לנו להאריך בדברים אחר כל המקורות אותם הבאנו בפנים הספר שאינן אלא מעט מזעיר מכלל המקורות בנידון.

וכעת לגוף הדברים במה שתשובה זו מוצגת כביכול כדחיה מוחצת לכלל טענות הצניעות והישועה גם זה אינו אלא הכרת פנים בדין באופן שאין דומה לו, דהא הגריש"א עצמו בתחילת מכתבו כתב להדיא בזה"ל - "את קונטרסו אשר חיבר בענין הצניעות קבלתי לנכון, אך מרוב הטרדות אשר השתרגו עלו עלי, לא יכולתי לעבור עליהם ומכ"ש לעיין בהם, אכן אחרי שקבלתי מכתב כת"ר אמרתי לאו אורח ארעה לדחות את תשובתי - לכה"פ בנוגע להדברים הכתובים במכתב הנ"ל. והנה ברצוני להקדים, אינני בא עכשיו לתקוע עצמי לדבר הלכה בענין זה, וכוונתי במכתבי זה רק לשאת ולתת קצת בדברי כת"ר וכו".

ואחר והצניעות והישועה שידד עמקים בנידון זה וכתב דבריו להלכה ולמעשה ואילו הגריש"א כותב בבירור שאפילו לעבור על הדברים לא הסתייע בידו וכ"ש לא לעיין בהם, ועוד הסתייג דהוא לא בא לתקוע עצמו לדבר

עדות בשם הגרש"א

לפייסני שלא אדאג מלהזכיר דעת המשנ"ב במקום הצורך, הוסיף הגאון לברכני "שאחר מאה ועשרים שנה תזכה לישב בגן עדן יחד עם ר' ישראל מאיר" ובזה יצאתי בשמחה וטוב לבב מעם פניו המאירות". עכ"ל.

ועל אף שהדברים ניכרים ממכתבו של הגרש"א זצ"ל דלא כעדות זו (צילום המכתב הובא לעיל בשלמותו בחלק ב' פרק ג' - אין להם על מה שיסמוכו), מ"מ למרבה הצער והתדהמה, סיפור זה הפך כיסוד מרכזי בפי רבים (ובניהם אף מורי הוראה מוכרים) ע"מ להתיר גילוי הפרק שתחת הברך, וע"כ ראינו להרחיב הדיבור בנידון.

וקודם לכל, נעורר מה שמגוף הדברים ניכר שהענין הוצג בפני הגרש"א זצ"ל באופן שאינו מדוייק כלל, שכן כתב ה'לבושה של תורה' שאמר "באשר שמעתי שכתב

עוד ב'לבושה של תורה' (עמ' תק"ז) "ואגב אספר שחייתי יחד עם בני... אצל מרן הגאון ר' שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל ושאלתי דעתו אם אמת הדבר שנאמר לי שהוא הכריע נגד דעת המ"ב, באשר שמעתי שכתב מכתב לפני איזה שבועות, ומשמעות המכתב הוא שפוסק נגד המ"ב, ושלפי דעתו אין להזכיר שיש דעה כזו, באשר אסור לחזרות כדעת המ"ב בזה. לשמע דברי נדענע וענה לי הגאון זצ"ל בתוקף "מה, למחוק המשנה ברורה! מה, למחוק המשנה ברורה! לא לחזק דעתו, אסור לעשות כן. אני כתבתי בהמכתב רק שיש הרבה חולקים על המשנה ברורה, וראוי לבני תורה לחמיר בזה, אבל ודאי דיש לסמוך על דעת המשנה ברורה" ובבת צחוק שוב הוסיף "ויכולים לסמוך על דעת המ"ב גם שלא בשעת הדחק". וכדי

חלק ד' - עקב תשמעון

נדחו מההלכה ואין מצרפים אותם כצירוף בעלמא ואפילו בשעת הדחק, ועיין בקונטרס ירך גבור לקמן דהארכנו בזה רבות.

ואחר כל זאת, אומר ה'לבושה של תורה' שהגרשז"א (כביכול) הוסיף ד"ודאי דיש לסמוך על דעת המשנה ברורח", והיינו שאחר שכתב שרבו הראיות כנגדו, מ"מ ס"ל דמותר לסמוך על דבריו ואפילו "יכולים לסמוך על דעת המ"ב גם שלא בשעת הדחק".

וסוף דבר הוסיף הגרשז"א שבמה ש"הלבושה של תורה" הורה כהמשנ"ב (ע"פ ה"א דמונתו הינה לפרק העליון, והיינו בכח ה"פ"פ"ל"ם" דהבאנו בשמו לעיל) בזכות זה יזכה לעתיד לבא "לישב בגן עדן יחד עם ר' ישראל מאיר... למה?! כי הוא הקל כמותו נגד כל הש"ס והפוסקים" שהוכיחו בראיות ברורות" דלא כדבריו! ולעתיד לבוא יזכה לומר "תיני לי שהקלתי כהמשנ"ב", ואין לך דבר תמוה מזה...

ולסיכום לטענת "הלבושה של תורה" יוצא:

א. הגרשז"א כתב בכתב ידו כי הוכיחו לו בראיות ברורות נגד המשנ"ב, וכתב זאת בלי שום התנצלות והסתייגות, וציווה לתקן הדבר.

ב. ולאחר מכן הזדעזע כולו במה שהבינו מדבריו דהוא חולק על המשנ"ב (וכי לטענת סיפוריו של ה'לבושה של תורה' מה ציפה הגרשז"א שבינו מדבריו?!).

ג. לאחר מכן הוא טען בע"פ שכוונתו היתה רק לציין "שראוי לבני תורה להחמיר בזה" (אע"פ שאין זכר לדברים אלו במכתב).

ד. ולמעשה טען ש"יכולים לסמוך על דעת המ"ב גם שלא בשעת הדחק". (למרות שאין שום זכר לדבר במכתב).

ה. ועוד הבטיח מקום בגן עדן ליד ר' ישראל מאיר להמורה כהמשנ"ב (היינו בה"א) נגד כל הש"ס והפוסקים.

ועיין בטוש"ע והנו"כ ביו"ד רמ"ב סל"ו בענין ת"ח שאמר הלכה בשם רבו בדבר שנוגע לדידה, ואכמ"ל.

מכתב לפני איזה שבועות ומשמעות המכתב הוא שפוסק נגד המ"ב, וש"לפי דעתו אין לחזקיר שיש דעה כזו" בעוד שבמכתב עצמו אין זכר לאיזה ביטוי כזה מפי הגרשז"א דהוא כתב "אז סמכתי בעיקר על המשנ"ב, אולם כבר מזמן נוכחתי לראות שרבו מאוד החולקים שהוכיחו בראיות ברורות דשוק האמור לגבי אדם אין הכוונה לירך" ואין הדברים כמות שהוצגו בפניו.

ומ"מ דברי "הלבושה של תורה" מופרכים מיניה וביה, שכן בדברי הגרשז"א במכתב נראה להדיא דהוא ס"ל דפרק התחנות הוא השוק ואין שום זכר לכך שכל הדברים אמורים רק בגדר של "ראוי לבני תורה להחמיר בזה".

ועוד פלא גדול שלגבי מחלוקת עם המ"ב, מובאת דעת הגרשז"א בספר ציץ אליעזר (חלק כ' סימן ל"ו ד"ה ולא אחת), שאחר שכתב שאפשר לחלוק על המ"ב הוסיף וז"ל "ולא אחת נוהגים בכזאת מורי ההוראות בדורנו לקבוע ולפסוק אחרת ממ"ש המשנ"ב כאשר מוצאים יסודות נאמנים לכך בפוסקים מפורסמים. והדומה לזה, והרי גם בנידוננו כותב כבו" כי גם ידידי הגרשז"א איערבאך שליט"א כתב לו בכזאת שלענין נאמנות של ע"א אין זה כדבר שבערוה וחשיב רק כחלב ודם, וכן לענין ירג ואל יעבור, ורק לענין איסור יחוד יתכן שאסור מד"ת". הרי קמן שגם הגרשז"א לא חת לחלוק על המ"ב היכא שנמצאים יסודות נאמנים לכך, וכמו שעשה כן באמת, כמבואר במכתב לבעל הצניעות והישועה.

ובכלל היאך יתכן שאנו נחשוד את הגרשז"א שהגיע לזעזוע על המחשבה שיהא מי שיפסוק דלא כהמשנה ברורה (אחר ש"דבו מאוד החולקים שהוכיחו בראיות ברורות דשוק האמור לגבי אדם אין הכוונה לירך" וכלשונו במכתב שם), כביכול כאשר נוקטים דלא כדברי פוסק גדול כלשהו נחשב הדבר כפגיעה בכבודו, והיינו ממש "למחוק" אותו... ודבר זה מנוגד לכל אופן הפסיקה המורשש לנו מדור דור.

וכעין זה מובא רבות במשנ"ב עצמו במה שדחה דעת גדולי הפוסקים מההלכה, וכמה וכמה דברי גדולי עולם

הראיה לאורך החצאית מנידון דבירית

חשש שמא תשלפם מעליה מסיבה כלשהי, ותטלטל אותם ד"א ברה"ר בידה, מ"מ באצעדה או ברית (כמין צמידים ברוע או בשוק) מותרת האשה לצאת.

מובא בגמ' שבת (ס"ג ב') ונפסק להלכה בשו"ע (או"ח ש"ג ט"ו) "יוצאה באצעדה שמניחין בזרוע או בשוק" והיינו דאע"פ שאסרו חכמים לאשה יציאה ברה"ר בדברים אשר ישנו

פרק א' - בגדי ישע

ומ"מ לכאורה עדיין נמצא דתותר ראיית פיסוק הרגליים באופן זה, והא קיי"ל דגם פיסוק הרגליים לאו דרך צניעות הוא (כדאיאת בפנים הספר לעיל), ואילו היה הכרח בראייה זו אזי מה לנו לאסור. אבל באמת שדברים אלו קשים הם מאוד, שהרי פשוט לכל יודע ספר (ובפרט אחר כל הראיות שהבאנו בפנים), ששמלות הנשים היו מאז ומעולם מכסות את כל אורך השוק. ואם כן פלא הוא לומר בנד"ד דהלכו מאידך בשמלה שאינה ארוכה.

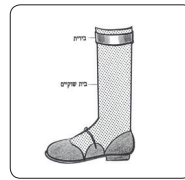
וכבר נשמעה הטענה דהיו לנשים גם חצאיות ארוכות שמכסות כל אורך השוק, וגם כאלו שאינן. ואת אלו שאינן ארוכות היו הנשים לובשות בעת שהיו מכסות רגליהם בבתי שוקיים כנ"ל, ואת הארוכות לבשו כאשר היו בלא בתי שוקיים.

וטענה זו דחוייה מעיקרא, דאי הכי אזי מן ההכרח היה למצוא בגמרא ובפוסקים הדנים בהיתר דבירית, מאן דהו שיחלק בין היכא שהאשה הולכת בשמלה שאינה ארוכה (דבכה"ג מותר לצאת עם בירית, כיון דלא חיישינן שתשלוף כיון שיתגלו שוקיה), לבין הולכת בשמלה ארוכה דאסורות הנשים לצאת בבירית, כיון דבהכי חיישינן שמא תשלוף ותוליך ד"א ברה"ר, דבהכי באם תשלוף לא יתגלו שוקיה.

ומדלא מצינו מי שיחלק בדבר (ובפרט שפשוט לכל, שכך היתה צורת הלבשה הרווחת בציבור, גם אם לו ציוד שהיתה איזו תופעה שונה) ע"כ ש"מ דליתא, וע"כ הא דכתבו הפוסקים דבשליפת הבירית יתגלו השוקיים, זה שייך אפילו באשה ההולכת בשמלה ארוכה, שכן ע"מ להסיר הבירית האשה מגבהת את השמלה ובכה"ג בעת הסרת הבירית נופלים בתי השוקיים ומתגלה השוק, א"נ אפילו בשמלה ארוכה בעת תזוזת השמלה מתגלה השוק מעט (ודבר המסתבר הוא שהרי לשם כך לבשו בתי שוקיים, והיינו למנוע התגלות באופן זה, כדאירכנו בכמה מקומות בזה, וד"ק).

וכדכתב בזה השו"ע הרב (סי' ש"א בקני"א) וז"ל "משום שהבתי שוקיים עצמן וכן השבכה עשוין רק לצניעות ולא לנו כלל, כי הן במקום צנוע ואין דרכן להיות בגלוי אלא לכסות עליהן למעלה בבגדיה והצעיף על השכבה, ומשום הכי נמי גם הבירית שהיא טבעת הכלי ומשמשת לבתי שוקיים לא חשיבה תכשיט", כלומר שהיה פשוט לו שעל אף שהבתי שוקיים היו מכוסים בבגדיה למעלה, היה שייך שיתגלו שוקיה, וע"כ כדברינו.

ובביאור דין זה כתב הביאור הלכה (סי' ש"ג ד"ה ויש מי) "הנה הרב המגיד כתב דכן מוכח מרש"י דלא הותר אלא בבירית שעל בתי שוקיים (שנעודה לתפוס את הבתי שוקיים שלא יפלו) דלא שלפא ומחוי שלא יפלו הבתי שוקיים וכו', בביאור הגר"א וכו' כתב דלפי סברת רש"י באצעדה שעל שוקה (מכוש) ג"כ אין מותר, דלא מתירינן אלא בבירית שעל בתי שוקיים",

עכ"ל. ופירוש שיטה זו כדפרש"י (סי' ג ב') "ומישלף ואחויי נמי ליכא למיחש - דלא מיגליא לשוקה" והיינו כדכתב (רש"י דף ס. בד"ה טהורה) וז"ל "דבירית כיוון דלצניעותא היא לא שלפה ומחויא", עכ"ל.

ונמצא דכיון שאחר הסרת הבירית יפלו בתי השוקיים ממילא מותרת האשה לצאת כך, אחר ואין חוששים שתעשה מעשה שיביא לגילוי שוקיה ברה"ר.

(ואגב יש להעיר שרואים מסוגיא זו עד כמה היה פשוט לחז"ל ולפוסקים, דלא שייך שאשה כלשהי באיזו מדינה ובאיזה מעמד, תעזי לגלות שוקיה - היינו פרק התחתון, ולו לרגע קט ברה"ר).

עד כאן יסודי הסוגיא. והנה על בסיס דברים אלו יש שטענו, שאילו היו הנשים הולכות בשמלות ארוכות אזי ממילא אף אם היו נופלים בתי השוקיים לא היה השוק מתגלה, ואם כן היה לנו לאסור יציאה בבירית בשבת, ומדמצינו שבבירית מותרת האשה לצאת, ע"כ עלינו לומר שהשמלות היו עשויות באופן שאינן מכסות כל אורך השוק, והחלק הנותר היה מכוסה בבתי שוקיים. ולכאורה מכאן מוכח דגם כיסוי השוק בגרב מועיל ואין בו חסרון בצניעות.

וקודם לכל נשיב, דאין הטענה לחיוב שמלה ארוכה תלוי בשם "שמלה" על כיסוי השוק דהוא המועיל, ובניגוד לבגד שעליו שם "גרב" דהוא פסול, אלא העיקר הוא שיהיו השוקיים מכוסים בבגד שאינו נצמד, וכיון שבתי שוקיים של זמננו היו רחבות עד שהוצרכו להצמידם לגוף בבירית, (ועוד יש פוסקים שמנסים להני בתי שוקיים "מכוסים") ובהסרת הבירית היו הנ"ל נופלים מיד בכה"ג אין חשש, אבל בימינו הגרביים צמודות לשוק וממילא אין הנידון דומה לראיה.

חלק ד' - עקב תשמעון

(ולכן בהולכת בבירית אחת לא חוששים שתשלוף) ושתיים תכשיט (ומשום שאינו גנות לה, ממילא-) ושלפה, דצניעותא כי הא לאו (חסרון) צניעות הוי ש(כן) מיד לא יפלו המכנסיים (היינו הבתי שוקיים, לא יפלו מיד) ול"ד לסבכה מזוהבת לעיל דמיד מגליא שיערה".

ופירוש דבריו הוא דלדעת התוס' אסורה האשה לצאת בכבלים על בתי השוקיים כיון שחוששים שתשלוף מבלי שיתגלו בתי השוקיים, וזאת מאחר שבתי השוקיים ("מכנסיים") לא יפלו מיד, וממילא כיון שיש צד שהאשה תסירם מבלי שיתגלה השוק משום הכי אסור, וע"כ פירוש הדברים הוא שעד שיפלו בתי השוקיים תשוב השמלה למקומה ותכסה את השוקיים בשלמות, וממילא לכשיפלו בתי השוקיים כבר יהיו השוקיים מכוסים, אבל אילו היתה האשה הולכת בשמלה שאינה מכסה כל אורך השוק, אזי מה בכך שהבתי שוקיים לא יפלו מיד, הא ס"ס לכשיפלו יתגלו השוקיים.

וע"כ מוכח שהלכו בשמלות ארוכות אפילו כשהלכו בבתי שוקיים וכדפירשנו לעיל ודו"ק.

והא דכתב הרא"ש (פ"ו ס"ז) וז"ל "אם היתה שולפת בירית לא היו שוקיה מתגלות מיד אלא אחר שיפלו בתי שוקיה", אין הכוונה דהגילוי היה מתרחש לאחר פרק זמן מסויים, אלא כוונתו לומר דנידון הבירית שונה הוא משאר פריטים העשויים לצניעות המוזכרים שם בגמרא, בהא דחסרון הצניעות הנגרם מהסרת הבירית הינו כמין פעולת שרשרת (ובניגוד להפך אשר הוא עצמו משמש למטרת צניעות). וממילא כוונת הרא"ש היא דלא עצם הסרת הבירית גורמת לגילוי השוק, אלא דההסרה גורמת לכך שבתי השוקיים יהיו רופפים, וממילא כתוצאה מכך יפלו ויתגלו השוקיים, וקמ"ל דאפילו בכה"ג מותרת האשה לצאת לרה"ר.

ועל כרחק צריך לומר כן גם מצד המציאות, שכן כיון דבתי השוקיים היו רופפים, אזי ההכרח הוא שיפלו בלא שהות אחר הסרת הבירית, שכן על ידי מה ישארו עומדים כך באויר, ודו"ק.

ובס"ד אחר כתיבת דברים אלו מצאנו לדברי הפמ"ג בנידון בספרו "ראש יוסף" על מסכת שבת, וז"ל שם "התוס' שם ד"ה בירית כתבו דבירית לאו נוי הוא כלל דגנאי לה באחת

סוף המקום המתרחב

(ואפי' מקום הערה ממש!) דינם רק בטפח. ואפ"ה לדעתם נראה להקל בשוק משאר האברים ללא שום ראייה...

וגם לשיטתם יש לטעון שהדבר פשוט וברור כי המורה כהנ"ל הרי בהכרח בלי שום צל של ספק יולד מהוראה זו חורבן גדול, וכפי שכבר הוכח שרוב רובן של הנשים נכשלות בגרביים שקופות לחלוטין ואינן יודעות להשמר בדבר (בנוסף לעוד מכשולות רבים בגרביים), וכל האזהרות והתקנונים והביאורים בדבר החורבן שיש בגרביים שקופות, כל זה לא הועיל לגזור הנשים בענין זה, והמציאות היא שרוב ההולכות בחצאית שאינה ארוכה, נכשלות למעשה בגילוי שוק ברה"ר, דהוא חמור מגילוי שער בנשואה.

ועל כגון דא מפורש בחז"ל (שבת קנ"ג ב') "אמאי לא רצו חכמים לגלותה משום כבוד אלקים הסתר דבר" ופרש"י שם "כבוד אלהים הסתר דבר, מותר להסתיר דברי תורה לכבוד שמים", והיינו דפעמים גם דבר שהוא היתר גמור מצד הדין (וכ"ש בני"ד דגבי עיקר הדין והכחנה דזה איסור מוחלט וכן כתבו כל הקדמונים כדלעיל), אין לאמרו ברבים, כיון דיפרצו מן ההיתר לעבור על איסורים - ועל זאת אמרו חז"ל "כבוד אלקים

אחר אלו הדברים ראינו צורך מיוחד להתייחס למה שהתחדש לאחרונה ליישב את מנהג העולם לילך בחצאית שאינה מכסה כל אורך השוק.

דהנה על אף טענות וראיות והוכחות רבות מפי ספרים ומפי סופרים, מצד המסורת ומצד ההלכה לחייב מלבושים ארוכים, ולמרות כל התקלות המבהילות בנושא וכמו שהתבאר לעיל, מאידך קמה וגם ניצבה לה טענה מחודשת שלא נשמעה כמותה מעולם, והוא שכיון שסו"ס אותו פרק התחתון מכוסה שפיר בגרב אטומה כראוי (לוי יציייר), א"כ בזה י"ל דכיון דיסוד איסור בגד צמוד מטעם פריצות הוא, א"כ בפרק התחתון הנ"ל יש לחדש דכיון דאינו אלא כ"מקל בעלמא" א"כ אין בו חשש פריצות, דכל הדומה למקל אינו גורם הרהור.

וראשית כל יש לתמוה האין הקילו בדינו של השוק, כאשר בפוסקים מצינו שההבדל היחיד בין השוק לשאר האברים הוא שלרוב הפוסקים לגבי קר"ש דינו בפחות מטפח (ואפי' אותו החלק הנראה כמקל), ולעומת זאת שאר האברים

פרק א' - בגדי ישע

והרי עיננו הרואות שבנידון פשוט כמקום השוק - אעפ"כ כמה שיבושים ומבוכות וטעויות חדרו למחנינו באין פוצה פה ומצפצף עד שהגיעו לכפות על הליכה בגילוי שוקיים בבתי החינוך לבנות, באיצטלה של פלפלות הלכתית עמוקה וכל כה"ג. ואחר וזה המצב, איך נסמוך על דעתינו לחלוק על כל הקדמונים, ולשנות ממה שהיה נהוג בישראל מאז ומעולם.

ובפרט, שהרי בכל הגוף כולי עלמא מודו דאסור בגד צמוד, וכמו שהתבאר לעיל בפנים הספר, דניכר צורת הגוף ואינו מוסתר, א"כ הרי ע"י הגרב רואים ממש את אותה צורה של ערוה האסורה, רק שכשהגרב אטומה (מה שברוב המקרים היום אינו קיים בעוה"ר) אזי לא רואים את צבע העור אבל מ"מ צורת האבר ניכרת, ומה אכפת לך לאיזה חפץ דומה הרגל, אם למקל או כל כה"ג, סו"ס זו צורת הערוה האסורה כשהיא מגולה, וכעת אינה מוסתרת הצורה האסורה.

הסתר דבר" (וכבר הארכנו בדין זה בפנים הספר מש"ס ופוסקים). ואינו מובן מה הענין לטרוח ולחדש 'היתר' בדבר שלא נשמע כמותו מעולם, בזמן שהחורבן בקרב המון וגם אצל הנשים החשובות, ניכר בעליל בעוה"ר.

ובמיוחד אחר ומנגד עוד באים הסמינרים וכופים על הבנות שלא לילך בחצאית ארוכה, ודורשים דווקא גרביים בצבע רגל האסורות לכל השיטות והדעות, (וכאמור רובן המוחלט גם שוקי בנוסף לכל) ובכה"ג המתבקש היה מן החכמים, לבוא ולגזור ולתקן מה שאפשר כדי לעצור את החורבן, ולא חלילה לחזור אחר היתרים מחודשים כהנ"ל.

ואפילו אלמלא דברינו, ס"ס הבנה זו (של סוף המקום המתרחב וכדו'), הינה חידוש מסברא נגד מה שהיה בידינו מאז ומעולם, ונגד דברי כל הקדמונים דחייבו מלבושים ארוכים מן הדין. וחלקם כתבו להדיא דבמלבושים שאינם ארוכים ישנה החטאת הרבים בהרהורי עבירה הקשים מעבירה, ולא חילקו בין מקום המתרחב לחלק "המקל".

10/15/25 ס"מ, אמצע השוק וכל כה"ג

ועוד אינו מובן, דהא אם נאמר דחלק המתרחב בשוק הוא הגורם הרהור, אם כן פשוט הוא שחובה גמורה היא שהכיסוי יהיה 10/15 ס"מ תחת מקום זה כך שלא יתגלה אזור זה בכל תזוזה קטנה, וכמו שהורו בעבר גבי 10/15 ס"מ תחת הברך מטעם זה, ואם כן מצינו דגם להאומרים דבעינן דסוף המקום המתרחב יהיה מכוסה בבגד רחב (שמלה) חובה גמורה היא דהבגד יגיע עד אזור הקרסול (ומה שהסוברים דבעינן כיסוי רחב לכל אורך השוק אינם טוענים דבעינן 10 ס"מ תחת הקרסול, היינו אחר וקשה הדבר ביותר מצד המציאות, אלא כל המאריכה הרי זו משובחת וצריך לעשות בחכמה לראות איך להצניע אותו אזור למרות חקושי בדבר, ועוד שמבחינה מציאותית החצאית הארוכה לא מתרוממת בהתיישבות נורמלית או בעליה במדרגות, משא"כ החצאיות שאינן ארוכות טבעם להתרומם מכל תזוזה מחוסר בד וכ"ו).

וסוף דבר הודו בפנינו כמה וכמה ממפרסמי הגדרים המחודשים האמורים בכך שהקו המנחה אותם הוא להקל לציבור מה שאפשר בכדי שהציבור "ישמע", ושכביכול ה"ציבור חלש", ולכן סוברים הם שצריך לחזור באופן קדחתני אחר כל קולא אפשרית וכדו', וכיין שנגענו בענין זה נרחיב בו את הדיבור בס"ד.

והנה בתוך שאר הגדרים המחודשים בדורנו לענין אורך השמלה, מצינו גדרים מגדרים שונים אשר המשותף לכולם הוא שלא נשמע כמותן מאז ומעולם, וביניהם 10/15/25 ס"מ מתחת לברך, אמצע הרגל בין הברך לקרסול וכ"ו וכ"ו...

וגדר זה של 10 ס"מ היה נפוץ במשך עשרות בשנים כמעט באין פוצה פה ומצפצף, ומידי פעם בפעם צ"ן לו עוד גדר כזה ואחר... ואם כן נשאל איפה היו אז כל בעלי החושים החדים בענין פסיקת גדר הרהור שלא זעקו בזמנו שראיית החלק המתרחב היא הגורמת הרהור!?

ואיפה הם כל בעלי החושים החדים ששותקים כיום על השואה המתרחשת ברחובות בענין בנות סמינר האנסות לילך בגילוי שוקיים (בגרייבסקי)?

ואיך יתכן שבחלק גדול מאוד מתקוננו הצניעות נכתב גדר זה (10 ס"מ מתחת לברך) בלי שכמעט היה מי שהתעורר לזעוק דדבר זה מכשיל את הרבים בהרהור, וע"כ נמצינו למדים כי חושינו בעניינים אלו כבר נשחקו למעלה ראש, ומה לנו לנסות את מזלנו בהצהרות לציבור בדבר מה גורם הרהור ומה לא, ולמה לא נשמע בעצת ה' דאמר על כגון דא "צאי לך בעקבי הצאן".

הדור חלש!?

מגוף ההלכה מתוך טענה שבאופן זה הם יזכו לחזק את הציבור. ואף שבפנייתם לציבור אינם טוענים כן אלא מציגים את הדברים כביכול מצאו להם איזה אסמכתא לדבריהם, ואדרבא כמעט שאין שומעים מהם חיזוקים על דרך השלמות האמיתית בצניעות כדמצינו בכל שאר חלקי התורה, ויעויין באגרת החזון איש על דבר חובת הקיצוניות שהובאה לעיל.

ואותם מורי הלכה העומדים מאחורי גישה מחודשת זאת, על אף שפעמים רצונם טוב אבל מעשיהם הינם איסור גמור, ואין שום צד היתר בהלכה להורות על איסור שהוא היתר בשביל ש"שמעו".

וכתב בזה המאירי (סנהדרין ז' א') "אף על פי שהפשרה נבחרת לענין דיני ממונות, לענין איסור אינו כן. ואל יאמר הדיין נתייר לו את זה כדי שלא יאכל את זה וכיוצא בזה הוא שאמרו לא נאמר מקרא זה ר"ל ובוצע ברח נאץ ה' אלא כנגד אהרון, שנאמר וירא אהרון ויבן מזבח לפניו, ר"ל ויבן מזבח לפניו ראה חור זבוח לפניו על שלא רצה לעשות להם כן, ואמר אם איני שומע להם עושים לי כן, ומתקיים בהם אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא, שהרי חור נביא היה ולא יהא להם תקנה שלא ליענש עונש מרובה, מוטב שאעשה להם העגל ואפשר שיהא להם תקנה בתשובה".

וכתב היש"ש (בב"ב פ"ד) "גם שמעין מהאי ברייתא דאסור לשנות דברי תורה, אף כי הסכנה. וחייב למסור עצמו עליה, דלפי חד שינוי דתו' (ד"ה קרא) שמלכות הרשעה גזרה עליהם. ולמה לא ייראו חכמים שתעליל מלכות הרשעה עליהם. הלא לא תמצא דבר קשה כזה לומר בפני האומות שאנחנו פטורין מהזיקן והם חייבים. וכי לא היה ראוי לחוש ח"ו לכמה שְמֻדוֹת וחורבות דליפוק מיניה. בפרט מלכות הרשעה, שכל מחשבתם רק להתגולל ולהתנפל על שונאינו. וא"כ היה להם לשנות, או שניהם חייבים, או שניהם פטורין. אלא ש"מ שמחויבים אנו למסור על קידוש השם, ואם ח"ו ישנה הדין הוה ככופר בתורת משה!

"ומסתמא איירי כגון שהשרים שאלו בפרטים על כל דין ודין, שור של ישראל שנגח לשל נכרי, ושל נכרי שנגח לשל ישראל. ועל כן השיבו האמת על קדושת השם. כי לא היה יכולת בידם לשמט את עצמם מדין זה. והא דאיתא

וכבר בהקדמה לספר הבאנו מגבורת עמינו במה שרבות נשים עשו חיל וחזרו לדרך הישנה, וכל זה תוך מלחמה במוסכמויות חברתיות ושיבושי תפיסה להמון באמרום לטוב רע ולרע טוב בכל הנוגע לצניעות.

וזאת בזמן שהחלפת המלחמה כרוכה היא כמו כן בעלויות גבוהות, שקשות במיוחד לציבור האברכים, ואעפ"כ המונים לא נמנעו מהענין.

ובמיוחד נוסף על טענה זו דהדור חלש שבאמת עיקר 'חולשת' הדור הינה מחמת אימת תקנוני הצניעות של הסמינרים שמכרחת את הנשים אל הפריצות, ואלמלא החינוך המתמיד בענין זה והחיוב מצד הסמינרים לילך בדווקא בחצאיות שאינן ארוכות כבר מזמן היו עוד רבות מהנשים והבנות הולכת ממילא במלבושים ארוכים, ועל מציאות זו לא שייך לטעון "הדור חלש".

ועוד שהמעייץ ימצא שרוב רובן של ספרי הצניעות בימינו מוסבים סביב תפיסה זו ש"הדור חלש", וכביכול מחמת זה חובת מחברי הספרים, לחזר אחר כל מה שאפשר איכשהו לדחוק בלשון אפילו אחד מן הפוסקים (ואפילו כנגד כל שאר המקורות ונגד המסורה), ובלבד שלא "להחמיר", וכביכול בכך תוקל שמירת התורה על ההמון, וממילא נמצא כי במשך שנים הובהר לציבור כי בענייני צניעות עלינו להקל מה שרק אפשר, ואף שהדברים לא נכתבו מפורשות מ"מ העולה מרוח הדברים הוא שכל קיצוניות ומצויינות בעסק הצניעות פסולה היא, ואכן כך מחנכים כיום במוסדות!! דעל הבנות להיות "כמו כולן" וכל כה"ג.

ובאמת מצינו בהלכה דבנידונים חמורים (כגון כאלו הנוגעים לכת וכדו') אדרבא הוסיפו הפוסקים חומרא על גבי חומרא כל אימת שנחלשו בני הדור, ובלבד שלא יגיעו חלילה ליכשל בעיקר הדין. (וכדאיתא באריכות בב"י י"ד פ"ג ע"ש), ובנד"ד הוא ק"ו ב"ב של ק"ו, דמי שאינה מתקנת בצניעותה ברה"ר הרי היא בכלל מחטיאי הרבים דאין להם חלק לעולם הבא רח"ל. וכתב בזה הרמב"ם (ה' תשובה פ"ג ה"י) דהוא בין שהחטיא בדבר החמור ובין בדבר הקל, אזי בזה כ"ש שצריכים אנו לחוש מה שיותר ולהרחיק מגוף העבירה.

וכל זה נאמר אפילו בדברים שאינם מצד עיקר הדין, אבל מגמת אלו שאומרים ש"הדור חלש" הינה אפילו לקצץ

יהודית, עד שתלך ברדיד מלמעלה ככל הנשים" ומצינו דעל אף חולשת הדור בצורה מבהילה שאין כמותה, לא נטה אפילו בקוצו של יוד מההלכה בטרהרתה.

ואילו היו דיני הצניעות מוגשים לבני הדור כשולחן ערוך באופן ברור ומסודר בצורה שאינה משתמעת לשני פנים, ואעפ"כ לא היו מצייטים, אזי עוד היה מקום לשמוע הטענה שה"דור חלש" (ולמעשה גם אז היה אסור לשנות בהלכה). אבל האמת ניתנה להאמור והיא שהבלבל בידיעת יסודי הצניעות בקרב כלל לומדי התורה ואף המופלגים שבהם, הינו מבהיל, וחלק מרכזי מהאשמה על הדבר הינה דווקא על אותם חדשנים ש'מרחמים' על הדור ומעלימים מעיניו את האמת, ובלבל זה בסיוע של גישה חדשנית בכל יסודי הצניעות, וכמו שהראנו לא מעט בספר 'עוז והדר לבושה', וחלק הביאורים שבו הנקרא 'לבושה של תורה', בטענות של "איסור חצאית ארוכה", וביסוס עיקרי הצניעות על היסוד של "להיות כמו כולם", ושכביכול אין שום שמץ פסול בהתקשטות בפני זרים. (ויש לציין דספר זה הינו החיבור המרכזי בעסק הצניעות ובעיקר ב'בית יעקב' במשך למעלה מעשור שנים. ועל אף שהוא מהמופצים ביותר מ"מ, אין הוא היחיד בהחדרת שיבושים כה"ל) **כל מיני הטעויות הללו הם הם שהביאו למצב הדור להיות כמות שהוא,** ולא חלילה פגם בעצם טהרת נשמתן של בנות ישראל.

וכפי שהנביא מעיד עליהן בנבואת חוסר הצניעות המוכרת "יען כי גבהו בנות ציון וגו'", דשם בתחילת הפרק מתבאר כי עיקר האשמה הינה על מחנכי אותו הדור ועליהם נאמר **"וְאֵתָנוּ אֲנִיטְנוּ יַת עַמִּי"** (אתם אנסתם את עמי - תרגום יונתן סם) ואלו "המרחמים" על העם מן הראוי הוא שיחזקו את צד האמת שבעסק הצניעות, כדי שהרוצות לילך בדרך הישר יזכו לעוז ותעצומות בדבר, ולא להרבות בלבול כהנ"ל. וכדאמרו חז"ל "אין מזרזים אלא למזורזין" (ילקוט שמעוני כי תצא רמז תתקל).

וביאר הגר"א וואסרמן 'תוֹרַת ה' תְּמִימָה מְשִׁיבַת נֶפֶשׁ' (תהלים יט, ח). מתי תורת ה' משיבת נפש, רק כשהיא תמימה, רק כשהיא שלמה. ואם היא לא שלמה, היא לא משיבת נפש".

וכל ההלכות הפשרניות, לא רק שלא גודרות שום פרצה, אלא רק מוסיפות בלבול מבוכה ורפיון בקרב ההמון.

וכתב הר' אליהו דסלר זצ"ל (מכתב מאליהו חלק ב' חגים זמנים על שבועות) ז"ל "אמרו ז"ל **חייב** אדם לומר מתי יגיעו מעשי

בפ"ק דמגילה (ט ע"א) מעשה בתלמי שכינס ע"ב זקנים וכו', ושינו התורה. התם מן שמיא הוא דאסכימו בהדיהו, וכעין רוח הקודש היה. וכן איתא התם, נתן הקדוש ברוך הוא [בלב] כל אחד כו', והוה על פי הדיבור. ועוד, התם לא שינו שום דבר ממשמעותו, אלא שינו הלשון, דלא יהפכו למינות, וכמו ששינו כך הוא כוונת המקרא כפשוטו.

"אבל לומר על הפטור חייב, או להיפך, הוה ככופר בתורת משה! מה לי דיבור אחד מה לי כל התורה, כדאיתא בפ' ג' דיומא (ל"ח ע"ב) אמור רב, כל השוכח דבר אחד מכל תלמודו גורם גלות לבניו. שנאמר (הושע ד', ז) ותשכח תורת אלהיך אשכח בניך גם אני. אלמא דדבר אחד מתורה הוא נקרא תורת ה'".

וז"ל הגר"א פפויפר (תלמיד החזו"א) זצ"ל **"כל הפשרות של לעבור על איסור קל להציל מאיסור חמור, הם פשרות אישיות, אבל ח"ו אינם פסקים.** כשבאים לשערי ההלכה הם נעצרים, וכל הסברות, ושעות הדחק, והצלת נפשות וכו', בטלים ומבוטלים! כלונו מחויבים במסירות נפש על שמירת כל קוצו של יו"ד! וכבר אמר מרן החזו"א זצ"ל, הדין של 'וחי בהם' שיעבור ואל ייהרג אינו אלא במקרה שאז נדחית העבירה מפני החיים, אבל אם יש חשש לאיבוד דין בתורה, אפילו קוצו של דין, אז הדין יהרג ואל יעבור, אפילו על משה שבמשהו. ולכן תבין למה לפעמים אנשים עוברים על כל התורה כולה ואין פוצה פה ומצפצף, ולפעמים על דבר שנראה קטן מאד יוצאים כל גדולי הדור בזעקה גדולה ומרה. כי כשאדם מחריב לעצמו ומפר תורה, אם אי אפשר למחות בו מה אפשר לעשות, ולפעמים למען כלל ישראל מוטב לשתוק. **אבל כשח"ו אדם נוגע בשורש הדברים ובא לשנותם במהותם, אפילו אות אחת בסידור, יקום כל העם וימחה. ומי שלא מבין דברים אלו יברח מעסקי ציבור, כדי שלא יאבד את עולמו רח"ל.**" (הובא בספר 'משמור הלוי' זבחים תנינא עמ' ח).

ומצינו גם בחפץ חיים, דעל אף שחיבר ספר שלם בביאור איסור פרוע ראש לנשים, והתבאר בדבריו שם שרוב הנשים נפרץ אצלם דין פרוע ראש ברה"ר, ובתוך הבית כמעט כולן לא הקפידו בדבר, ואעפ"כ בביאור הלכה (סי' ע"ה) כתב בסיכמו לדין פרוע ראש בנשים בביאור הלכה (סי' ע"ה ד"ה חוץ לצמתו) "לילך בשוק וחצר של רבים לכו"ע אף אם תלך במטפחת לבד לכסות שערה, מיקרי עוברת על דת

חלק ד' - עקב תשמעון

אין אפוא כל אפשרות להחזיר גרביים בצבע שחור בכל עת ובכל זמן שהוא. ובזאת בנות בית ספרנו תאזרנה כח לזכות ולהתגבר על הניסיונות העטופים לפעמים ב"פרומקייט". אנו הנושאות בגאון את דגל 'בית יעקב', מקדשות שם שמים בהופעתנו בכל עת ובכל מצב".

עד כאן מתוך החזר, ובואו נסכם את הדברים:

א. השלילה של הגרביים השחורים... נהגו כן מקדמת דנא (?!).

ב. תקנות הסמינר היו לעיני גדולי ישראל והצבעים המומלצים בתקנון הם "לכתחילה למהדרין", (ושם בתקנון מובא דאיתו צבע ה"לכתחילה למהדרין" הוא צבע בו' ובמילים אחרות צבע העור... ועוד דהם כמות שניתן לראות בבירור בתמונות המובאות לעיל בעמ' קכ"ב, היום שקופות לחלוטין! והיינו גילוי שוק גמור! וכידוע צבע זה נאסר על ידי כלל גדולי ישראל).

ויעויין בגמ' קידושין (ע"ב) במעשה שם, שר' יהודה אמר על ההוא גברא שהוא עבד, והנ"ל תבעו בבית דין של ר' נחמן ואמר "לדידי קרית לי עבדא דאתינא מבית חשמונאי מלכא. אמר ליה הכי אמר שמואל כל דאמר מדבית חשמונאי קאתינא עבדא הוא. א"ל לא סבר לה מר להא דא"ר אבא אמר רב הונא אמר רב כל ת"ח שמורה הלכה ובא אם קודם מעשה אמרה שומעין לו ואם לאו אין שומעין לו אמר ליה הא איכא רב מתנה דקאי כוותי. רב מתנה לא חזייה לנהרדעא תליסר שני, ההוא יומא אתא, אמר ליה דכיר מר מאי אמר שמואל כי קאי חדא כרעא אגודא וחדא כרעא במברא, א"ל הכי אמר שמואל כל דאמר מדבית חשמונאי מלכא קאתינא עבדא הוא".

ודין זה שאין שומעים לשמועה שנאמרה אחר מעשה, הובאה להלכה בטוש"ע יו"ד רמ"ב. ולמדים מזה שאפילו ר' יהודה שאמר הלכה מרוב לא האמינוהו אחר שכבר עשה מעשה בדבר, עד ששאלו לרב מתנה היאמנו דברי ר' יהודה בנידון אם לא.

ונד"ד הוא בק"ו, במה שכבר שנים כופים בסמינרים את הבנות לילך בדווקא בגרביים פסולות בצבע רגל, וממילא פרסום הגדרים בתקנון הנ"ל בשם גדולי ישראל כביכול, הינו בגדר הוראה "לאחר מעשה". וכאשר מבררים אצל גדולי הדור, הינם זועקים כי נחרדים הם לשמוע שאכן כך הולכות בנות ישראל, ושהדבר הינו איסור גמור! ואם כן פשוט הוא שאין שום היתר לציית לדברי תקנונים כהנ"ל.

למעשי אברהם יצחק ויעקב (ברכות ח), וצריך עיון למה לא אמרו שילמד אדם מגדולי דורו שמודרגתם קרובה אליו יותר? אלא כך הם כוחות הנפש, מי ששואף לעלות ברוחניות, צריך שיסתכל בבעלי המדרגה הגבוהה ביותר. ומי שמסרב ללמוד מהן מפני גודל המרחק שבניהם, עליו לדעת כי לא בשל המרחק הוא, אלא בשביל שאינו רוצה ללמוד כלל! והוא לא ילמד גם מהקרוב אליו ביותר".

פירש רש"י את הפסוק (ויקרא פרק כה פסוק לח) "אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם... לְהִיּוֹת לְכֶם לְאֱלֹהִים". וזו לשון רש"י - "אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים, על מנת שתקבלו עליכם מִצְוֹתַי ואפילו הן כבדות עליכם".

וכמו שכבר חזרנו והדגשנו כמה פעמים דבאמת אין הדור חלש כלל, אלא שמטעים אותו ביסודות משובשים. ועל המחפשים את טובת העם באמת, מוטל לערוך מלחמה נגד דעות מוטעות אלו אשר חדרו למחנינו, ולא להפך ח"ו. וכדוגמא לדבר ראינו להביא כאן חלק מחזר של אחד מהסמינרים בירושלים הנחשבים והמוכרים ביותר, אשר כל כולו היפך גמור להלכה, ובזה יראה הקורא עד כמה גדולה ההטעיה בנד"ד.

וז"ל החזר הפותח בכותרת "צבע הגרביים - כניסיון עכשווי וחדש" - "לאחרונה נכנסה דעה להחזיר גרביים גרביים שחורים כתואנות שונות ואין כאן המקום להאריך בענין, ולכבר הרחיבו בנושא זה בספר "עוז והדר". רצינו רק לחדד שהניסיון החדש הזה לא בא מחמת צניעות אלא השלמה עם האופנה שהחזירה זאת, ועד כדי כך שלאחרונה כבר נפרץ מאד להקל בלבישת חצאיות קצרות וכחות בהיתר שהגרביים השחורות מחפות על קוצר החצאית.

כידוע, הוראות התקנון היו מקובלות בכלל בתי יעקב עוד לפני יסוד בית ספרנו. וכינתן צבעי הגרביים המותרים לכתחילה ושנהגו מקדמת דנא נוכח השלילה של הגרביים השחורים. והניסוח בתקנות בית ספרנו בעת יסודו עבר את עיני הכדולח של מרן גדולי ישראל, וא"כ הצבעים שהורו לנו הם לכתחילה למהדרין.

וכבר נאמר לנו ברורות על ידי פוסקי זקני הדור זצ"ל ויבלחט"א, שכל דבר שנלחמו בו ואסרו אותו מטעמי חיזוק והעמדת גדרים, אין בכוחנו להתירו!

פרק א' - בגדי ישע

נאמר שאולי דעתם היא שאין להלחם אלא בדברים שאסרו אותם "מטעמי חיזוק והעמדת גדרים" ולא בדברים האסורים מעיקר הדין).

וכל המשתפים פעולה עם תקנונים מעין אלו, באיצטלא שכביכול "הדור חלש", אליהם נאמר דאנים אלא מחלישים את הדור, אשר במקום להלחם ולהוכיח את אלו המדרדרים את הדור, אדרבא משתפים הם פעולה עמהם ועושים הם שליחותם בהמצאת הלכות שיתאימו לשגינות מנהלי הסמינרים. וכמו שכתבנו לעיל דאילו החינוך הכללי היה לענין שלימות הצניעות האמיתית, והדברים היו אמורים בלי שום כחל וסרק, אזי פשוט הוא שהרבה יותר נשים היו זוכות להגיע לצניעות האמיתית.

ובכלל טענת הטוענים להקל, כבר שמענו מי שאמר כי אחר ויש פוסקים המתירים איך נוכל אנו לאסור, ובאמת **שלא נשמע כזאת בשום תחום מהלכות התורה**, ועד כמה שהעולה מהדברים הוא לאיסור, ולא נמצא מי מהמתירים שיבאר דבריו, אזי חובתינו היא להורות לאיסור! ובפרט בדבר הנוגע לאיבוד העולם הבא, הסרת שכניה מן המחנה וכן על זאת הדרך, רח"ל.

ובאמת אין עצה למחפשי האמת בדבר הצניעות אלא להבין את גודל ההטעיה בנידון דורנו, ולהתחזק בכל יכולתם כנגד הכלל, ולא להתרשם ממה שעושים ההמון, וביניהם גם נשות רבנים ושאר חשובים למיניהם, ולעיין בכל מקור בגופו, ולאמת הדברים האם הינם ממקור מים חיים, או שמא נכתבו תוך כדי חשבונות רבים. ובחסדי שמים ישנם יותר ויותר ספרים בענין חשוב זה - וכמו שצינינו לדוגמא לספר "**הצניעות והישועה**" וכן "**תבורך מנשים**" וכנ"ל קונטרסים מבית היוצר של "**נפשנו**" ועוד כהנה וכהנה. ומי שיתן אל ליבו את גודל העזובה בנידון, ומאידיך את גודל השכר בזה ובבא למתחזקים כנגד כולם, בודאי יזכה לו ולזרעו. וכדכתב הח"ח במכתב (כדחובא לעיל) "על כן החוב מוטל על כל איש ואיש לכבות את האש הנוראה הזו ולתקן בביתו שיהיה הכל עשוי כדין ולא יתנהגו בפריצות ח"ו ויזכה עבור זה שיצאו ממנו **בנים ישרים** וקדושי עליון".

ג. ועוד טענו שם "**שכל זכר שנלחמו בו ואסרו אותו מטעמי חיזוק** (כגון גרביים שחורות!?) **והעמדת גדרים. אין בכוחנו להחירו**". וממילא "**אין אפוא כל אפשרות להחיר גרביים בצבע שחור בכל עת ובכל זמן שהוא**".

ועל הראשון צריכים אנו לשאול, אם הגרביים השחורות היו אסורות מאז ומעולם, מדוע לא נמצא שום פסק משום פוסק כלשהו, או איזה וועדה, או בד"ץ, או איגוד, או מישהו כלשהו שיכתוב איזה מילה או חצי מילה בדבר האיסור הנורא הלז? ... (זולת כמובן בספר 'עז והדר לבושה') ואדרבא במקורות רבים ובפסקים רבים רואים להדיא כי הצבע השחור והגרביים השחורות הוא דרך הצניעות, וכמו שהבאנו באריכות בפנים הספר.

ובאמת על פי היסוד המוסד בתקנון הלזה, דכל שנאסר מחמת פריצות הרי הוא עומד באיסורו לעולם, הא פשוט הוא שחצאיות שאינן ארוכות הינן איסור גמור, דהא מאז ומעולם היתה ההוראה דחייבות הנשים לילך במלבושים ארוכים, והרי בסמינר הלזה (כמו בעוד רבים וטובים) אסורים לילך בחצאית ארוכה.

וכל מי שיש לו אפס קצהו של הבנה בדרכי הוראת הלכה יודע של'תקנון' כעין זה, המיוסד על שמועות תמוהות כהנ"ל נגד דבריהם המפורשים של כלל גדולי ישראל, **אין שום היתר לציית**. ולהולכים על פי "תקנון" זה יאמר לעתיד לבוא "דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעים".

ב. דבר נוסף שואלים אנו, אם גדולי ישראל ביקרו את התקנון של סמינר זה והורו שהצבעים המובאים שם דהיינו צבע הבז' דהוא צבע העור, מותר "**לכתחילה למהדרין**". אם כן לא מובן, מדוע הוציאו הנ"ל כרוזים בדבר האיסור החמור שיש בגרביים בצבעים אלו?

ג. עוד נשאל אם בסמינר הנ"ל כ"כ מאמינים שדבר "**שנלחמו בו ואסרו אותו מטעמי חיזוק והעמדת גדרים, אין בכוחנו להחירו**". אזי איך יתכן שפרצות אחרות רבות (כגון, בגדי לייקרה, טריקו, בגדים צמודים, פאות ימינו וכדו') עדיין נהוגות בקרב כלל מורות בנות ובוגרות סמינר זה ושכמותו. (ובדרך צחות